1 экз. XII № 144-147

Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадуьл 1923 шера дениз ● ШИНАРА, 8 ДЕКАБРЬ, 1981 ШУ. ● № 147 (8537). ● Мах 2 кеп.

«ТIехьабусараш боацаш бе болх» ахача ростовчаний инициативагIа ьаржача социалистически яхье хадданза хьайка а латташ, балха-хила къахьегамо тоамаш доахаш хиларна Гудермесски «Медииструмент» завода болхлоша юкъе белгалваьнна ва фрезеровщик, коммунистически къахьегамо ударник Козел Леонид Васильевич. Ше хьаеш йола продукци динен тIехдикеи мара ца хилийтарах цунна бакъо енай ОТК болхлой тIахьожам боацаш продукци дIаяхьийта. Цхьаькха смена дIаяхийтац цо ший норма дикка тIехкхоачаш ца еш.

Иштта къахьегаш волча Леонид Васильевича «Иттлагlча пятилетка ударник», «Иттлагlча пятилетка ударник» яха цIерш «Социалистически яхье котвальниар» яха шиъ сийлен Знакаш еннай.

СУРТА ТIА: фрезеровщик, коммунистически къахьегама ударник Л. Козел.

З. ВАТЧАЕВА сурт.

ХIАРА ДИЙНАХЬА ХЬАДЕР ДУКХАГIА ХИЛИЙТА!

Юбилеяй сийна декхараш тIаийцад

«Грознефть» объединене технологически транспорта кертерча Грозненски управлене коллективо лаьха хьекхамаш а доахаш къахьег цхьайтталагIча пятилетка хьалхарча шера. «Уллув цхьанкха тIехьаусар вовдаш болх бе» яхаш девиз а йолаш, шерра социалистически яхь йоаржальча транспортникаша 10 бетта план 119,3 процент кхоачашъяьй, автопарках пайда эцара коэффициент а 104 процентага дIакхоачаьй.

Управлене йолча 5 колоннаьна юкъе хьалхе латташ хьаноагIа коммуниста В. А. Исаева кулгалду 4-гIа колонна. Социалистически яхье цо III квартале хьалхара моттиг яьккхай, иштта лакха дика цун 11 бетта хьокхамаш а.

«СССР кхоьатнъа шу дизара — кховатнъа хьинареча къахьегама кIира» яхача девизагIа шерра социалистически яхь йоаржальча г. Москван къахьегамхой патриотически гIулакх шерра хьаллаьцад управлене коллективо. Из болам хьаллоацаш ноябрь бетта хиннача митинге доккхий социалистически декхараш тIаийцар. Транспортникаша лерхI цIейга кхоачаш шин шера заданеш хамал хьалха кхоачашъе.

Цу тайпарча къахьегама совгIаташна накъабаха киичлуш ба водителаш республика автономи хьинь 60 шуи Нохч-ГIалгIайче ший лоIаматIа Россена юкъеяха 200 шуи дизара юбилеяшта а.

11-ча пятилетка шин шера планаш кхоачашъе лерхI 1982 шера 7 ноябрь хьатIакхачалехьа. Республика юбилеяш езъю денош хьатIаккачалехьа планал совгIа 100 эзар тонн мовхьаш дIа-са хьорда.

Иштта йоакхо ю управлене бийдала, доагора - энергетически кхьйолчен материальни ресурсай кхом баран царех дикагIа пайда эцаран бу болх чIоагIбара КПСС XXVI съезда решенеш цул тIехьагIарча КПСС ЦК-аи СССР Министрий Советеи роцамаш кхоачащдара а. Юбилеяй сийна тIаийпача социалистически декхарашка лерхI доагора - смаоачин материалаш 2 процент кхое.

Республика лаьттаи чекаш техкараша къовсам доаттабу шера пхи эзар метр мIоарга бурув тохараш цхьан шерен ах шерен скважина болх бе йоаллийтарен тIехьа. ЦхьайтталагIча пятилетке уж балхаш кхы а шерагIа дергда. Цунга хьежна дукхагIа турбаш, насосаш, кхыйола оборудовани дIаувза езаш ба транспортникаш. Уж балхаш чакхдахара дукхагIа эшаргья машинаш. Цудухьа управлене центральни гараже автопарка технически гIулакх дара хьалъе йолаяй чешски яьнна цIи йоакха здани. Из деза денош хьатIакхачалехьа хьалъяьнкха дага ба автомобилисташ.

ТIаийпа декхараш кхоачашдара предприяте администраца цхьана дукха къахьег 120 коммунист чувоагIача партийни организаце. Управлене цхьанкха а участок, служба, колонна, бригада яц партийни влияни йоацаш. Лекторараща, агитатораша дувц Нохч - ГIалгIайче ший лоIаматIа Россена юкъенхарах дакьнача беркатах, цу гIулакхо нохчийн гIалгIайн халкъашта дIакхо дегIаахе торо еннилах, коллектива вахарера масалаш а кхуылаш дIаеойт Советски Iаьдал латтача шерашка республикана карагIдаьнараш.

Коллектива а республика вахарера масалаш а кхуылаш, лекторо управлене начальника Э. А. Аракелова ешача лекцешка иаха раьза болаш ладувгIа, болхлой къахьегамеи политически хьинар айду цар. Иштта политикохетама болх дика чакхбоахаш ба агитатораш И. Арушанов, Т. Хиниев, политинформатораш В. Макаров, Э. Исаев, кхыбараш.

Дукха ха йоацаш хиннача КПСС ЦК ноябрьски (1981 ш.) Пленумо а иттаьлагIа херкача СССР Лакхехьарча Совета ялхагIча сессе а дийцар вай мохк 11-ча пятилетке экономически социальни дегIаахара йолча паччахьалкхен планех. Уж материалаш коллектива дIайовзийташ я хIана управлене партийни организаци.

М.-Б. ЦИЦКИЕВ.

ДИНАСТЕ ОВЛА

Шоай професси тайп-тайпара хорж яха. Цхьаболчар шоай дега дайлар кхоачашду, шоллегIбараш дейл-нойнска, бокхагIболча новкъостица дейча хьехара IIехьа хул, хIаьна Волуйскиай Владимир Ивановича къахьегама никъ цхьане а хьехампа белгалбаьлахар.

Чакхдаьлар Советски Эскаре гIулакх деш из хинна кхо шу. Салтетун гимнастерка хувца еаш хилар болхлочун спецовкаца. В. И. Ленина цIерагIча грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводо кадрай отделе воагIа из. Крекинг-установке операторилла ше балха хьожавар дог раьза а долаш гIайийцар Владимир Ивановича. Тхьаь итт шу совгIа ха л № 15-16 йола установка цун балха керттера моттиг а хинна дIаэтта.

Болх атта беце а, ше херка никъ нийса бий-теш аьнна шеко дег чу йоацаш цунна. Зем боацаш хьатIакхачай пенсе вода ха. хIаьта ший коллективацаре дIакъастарах йола уйле дагайоха раьза вац В. Волуйский.

— Цхьаи цIен дезал санна йолча сай коллективацара пенсе а ваха дIакъаств везаш хилар дагадехача чIоагIа дега ца тоам хул сона, хала да бевача новкъостташцара къаьста хIама ца деш цIагIа ватIа. Из сайна могаргдац аьнна хет сона, цудухьа сай низ дIа ме кхоачча болх бе лаьрхIа ва со, — яхаш дувц къахьегама ветерана.

Карара шу долалуш Къахьегама Байракха орден еннай Владимир Ивановича. Берригача дезала дог гIоздаьнкхар цу дезача совгIато, хIаьта воIо Валере докхал а деш аьлар:

— ВолуйскегIарна массанена денна совгIат да из. Хьо воций, вапа, вай династе керттерваьр.

Династе яхача деша дукха терко еш вапар Владимир Иванович, хIаьта цу дешаша дагадохийтар ВолуйскегIар заводе болх бу ерригa къахьегама стаж лаьрхIа. КIезига хилавзар из — 70 гарга шу. Берригача дезала къахьегама биографега дилзача-м дукха ха а яц из, бакъда, из биографи хIанаэа мара дIайолалуш мичай.

20 шу совгIа ха я цIен даьца цхьана сесаг Нелли Семеновна цехе болх беш йола. Цун къахьегама книжка тIа цхьа йоазув мара латтац. Цун балхах дувц «За трудовую доблесть» яхача медало, сийлен грамоташа, дукхаеа баркалаша.

Ший дать иаьнен никъ хьаллаьцаб воIо Валере а. БархI шу хьалха цар къахьегача заводе балха ва ше лаьрхIа хилар дIахайтар цо дамен наннен.

ВоIо херж никъ къовбалбир цар, хIана аьлча дезале массе а хала къамаьлаш дора шоай балхах, предприятех лаьца, хIаьта воI цар къахьегама овлан тIора хьалкхийна ва вий. Бакъда, юххьенца насосий машинист а волаш болх дIаболабир Валере, хIаьта цхьа юнъ яьнача гIолла доь говзал карайраийр цо. Шу гарга ха я из ЭЛОУ-АВТ яхача установка воашхагIвола оператор вола. Цо кулгалду смена заводе эггара дикагIчарех лоархIаш я. Дезале стаж юкъе 8 шу гарга ха йихьай Валере сесаго Надеждас а. Цхьана болх беш ба уж шоллагIча цехе.

Халагъа ницо йоах: «Моттиго ховвац сал...». Дизле дего къовбалдер а хинна дIаотт моллагIа производственни декхарий эшшача тайпара кхоачашдир бокъонца воІ... боталочарx. Хьаэцарьъя вай, масала, установка коллектив. Дукха халонаш нийслу операторашта шоай балха тIа. Цкъарчоа халдама терхо с а езаш геттара чоалхане я крекингован ара процесс. Технологически режим толхайойла, ниййнашчу эппача боараш температура е бийдал дIаяхийтара йола давлени на лоаттайойла доккху дикал, мехкдаьттацара сийрда продукташ кIезигагIа хьаккоастаю.

ШоллагIа-дале, нах эшачул кIезигагIа болаш болх бе безаш ха нийслу кагтахьа. ХIаьта из сиина йолча хана хьинар айдаь, хIаранечун говзал, балха йоккха опыт оарцагI а йовхаш къахьега деза. Дийнa нах дукха ба смене, ерригача технологически стадешкара болх тIехдика карабераба ьб цар. Обслуживани яра вона шерьярах къоастаю кадраш ца тоьара проблема. Предприяте, цеха, коллектива хьашташ кхоачашде Iемав укхаза хIаравар.

Геттара хала я оператораште карара ха. Цхьаи установкана капитальни ремонт еш латт. Из сихагIа болх бе йоалайлийтара специализированни бригадашта шоашта ма мотта новкъостал а деш, кхьача установка тIа хьинаре къахьег цар.

ЦIенача дег тIара творчески балха терко яица Iац вай мехка. Цун мах ба коллективо ду сий, паччахьалкхен йоакхо. Из гIулакх дизза доагIаш да ВолуйскегIар дезала.

О. МУРАТОВ.

СУРТА ТIА: В. Волуйский.

В. ШУМАРИНА сурт.

Торонех пайда эцаш

Дукха гIишлон а балхаш даьд карарча шера Нохч-ГIалгIай гIишлон управленена чуйоагIача УМС-2 коллективо. ЦхьайтталагIча пятилетка хьалхара шу толамца чакхдаккхара «ХIара балха дийнахьа хьадер дикагIа хилийта!» яхача девизагIа къахьегача коллективе къаьстта дика хьокхамаш доахаш хьабенаб Фалько Виктор, Кутырев Виктор, Танохи Геннадий керте латтача бригадай болхлой. 150—170 процент кхоачашъю цар хIара денна нормаш, ханал шин бутт хьалха кхоачашъяьй шера план. Дукха тIехьабисабац церна Полуэр Витале кулгалдеча № 5 йолча сваебойни участка къахьегамхой а.

7-гIча ноябре рапорт делар цар карарча шера план кхоачашъярах. Дукха балхаш даьд сваяш чуеттараца Грозне Жуковске, Сайханова цIерагIча улицашка цIеноi деча, Грозненски аьшкбетонии завода реконструкци еча, республика цIи хеза йола ЛЧ-34 яха установкана лард йоллача. Участке къахьегача пхе звенох дикагIа лоархIаш я Попенко Владимири Штоколов Юрийи керте латтараш, сваяш чуеттараш Колякин Владимир, Авторханов Эльмурза, Бондаренко Георгий, Козин Иван, кхыбараш.

— Карара шу довлехьа кхы а 100 эзар сома мaьха сваяш чутохарья тха болхлоша, — йоах участка начальника В. Полуэра, — цу гIулакха мел эша торонаш йолаш да тхо.

Р. АУШЕВ.

ДЕКХАРЕХ ДИКА ЛОАРХIАБУ

«Дика къахьстама хьокхамаш гойташ чакхдоаккх цхьайтталагIча пятилетка хьалхара шу Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза хьайбаш лелаечa фермашкарча коллективаша. Цхьа бутт дIабахийтац цар хьайбашкара продукци яккхара а из паччахьалкхента йоххара а планаш дикка тIехкхоачаш ца еш, тIа-тIа из дукхагIа ца хулийташ.

Укх шера цхьайтта бетта планагIа паччахьалкхена дIаяла йоагIар 1192 тонн йолаш дIаеннай 1310 тонн шура. ДIададахача шера цу юкъа дIаенначуница нийсйича из 127 тонн дукхагIа я. ПланагIа лкиха елачул 180 килограмм дукхагIа а йолаш хIара кхоабача IаттагIара цхьайтта бетта 3280 килограмм шура яьккхай.

Совхоза къахьегамхоша толаме кхоачашъю паччахьалкхена дулх дIаэалара план а. ПланагIа дIадала доагIар 285 тонн йолаш дIаденнад 312 тонн.

Йиъ ферма коллектив я шоайла социалистически яхье а яьнна къахьегаш. ХIара бетта дикагIа хьокхамаш гойташ хьабоагIа къонача специалиста Аушев Iаьлас кулгалдеча № 3 йолча ферма коллектив. ХIаьта укх шера хIара шоаш кхоабача хIара IаттагIара 2760 килограмм шура яьккхай ферма коллективо, планагIа лкиха йоагIар 2100 килограмм йолаш. Из геттара дика хьокхам ба.

Шоай планаш декхараш толаме кхоачашдеш балхаш ду Дзауров Саварбиеи Медиев Абоси кулгалдеча фермай коллективаша а.

Доиркашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалха я Даурбекова Зина. Шера планагIа лкиха эзар 2500 килограмм йолаш хIара ше хьожача IаттагIара укх шера цхьайтта бетта 4800 килограмм шура яьккхай цо. Из шоай районе хьнна а ца Iеш республике а дикагIа хIана бац аьнна хьохтам ба. ХIана бокъонца гуш да ше денна дош толаме кхоачаш а деш хIара IаттагIара пхи эзар совгIа килограмм шура Зинас йоаккхаргйолга. Хьинар ца кхоаш къахьег фермашка доиркаша Дзаурова Малината, Ганжаева Дуге, Олигова Митренас, Гасанова ПхатIамата, Кодзоева Хаде, кхыбараша. Массехк бутт ханал хьалха кхоачашъяьй цар а кьича доиркаша а укх шера шоай планаш.

Хьайбашта дика Iунал деш хиларах белгалбаьнна скотникаш Олигов Векхан, Теркакиев Мухарбик, Кодзоев Занре, Борнаов Дауд, кхыбараш.

Шелковчанаша хьайбаш толаме Iаьгара дахара дIаболабаь болам къовбалбаь хьал а лаьца, кхы тIа хьинар айденна къахьегаш ба совхоза фермашкара болхлой цхьайтталагIча пятилетка планаш ханал хьалха кхоачашъяре.

С. АУШЕВ.

ДОШ КХОАЧАШДЕРГДА

Шерра доаржадаь дIахьош да тха Сунженски района «Путь к коммунизму» колхозе техника тоаяра балхаш. Дукха а из боахаме. Духхьал укх шера йиъалгIача кварталe тоае езаш я 25 трактор. Уж тоаеш йолча звеноашта юкъе техника сиктен динен тоаяра шерра социалистически яхь яржай.

Укх шера хиннача КПСС ЦК ноябрьски Пленуме къамаьл деш Л. И. Брежнева белгалдаьккхар кхачаи проблема ерригача цхьайтталагIча пятилетка проблема хилар. ХIаьта из кхоачашъе йиш яц техника йоацаш. Уж дешаш ма доаттIа кхета а деш шоай низ дIакхоачар деш къахьегаш ба хIана колхоза мехмастерске болхлой, механизатораш.

Дика вIаштIехьдаьхад мастерске къахьегача наьха балха хьалаш. Поккхен паргIатен я мастерске помещени. Укхаза я тайп-тайпара оатхалаш, системаш, узлаш тоаю цехаш. Цига латтача стадоний новкъосталиа хьае, хIаьта тишъенначул тIехьагIа меттаоттае йиш йолаш да дукха тайпаш чоалхане оатхалаш. Мастерске керттерча цехе цхьатарра дIаоттаь бархI трактор тоаю.

ИIайха я ерригача цехий помещенешка. Делкъийга мастерске юкъе йоалача столове хIама юъ. Дика кийчбу цига яаьча. Маьха зарегIа а ба.

Мукъайолча хана лаьрхIа хьакъоастадаьча цIагIа салоI наха. Цига я ловзае шахматаш, шашкаш, домино, деша керда газеташ, журналаш.

Болх чакхбаьча безам болаш вар дIайха хий доагIаш долча душа кIал лувча йиш йолаш ва.

Сварщиканта, цIаста, аьшка пхьараита делкъийга мала шура лу.

Шоай балха хьалаш аттача дахарах колхоза кулгалхоша еча йоакъонга хьежка болх а бу тха мастерске къахьегамхоша. ХIанзле 10 трактор тоаль яьккхай цар. План кхоачашъяра хIанзчул тIехьагIа кхы а ялх трактор маре яц тоае езаш. Уж оаха тIаийцача социалистически декхарга хьежна, 25 декабрь хьатIакхоачаш кийчон мугIаре дIаоттаергья. ХIаьта шу чакхдалалехьа кхы а шил трактор тоае дага а да, лагалаьцар чакх а доанккаргда.

Яхье хьалха двигателаш тоаеш йола Ребаков Василий Петровича кулгалду звено я. Цунна юкъебоагIа слесараш: Сергеев Николай, Бордин Иван, Безребров Александр, Алейников Александр. Цу коллективо тоаеча двигателашта геттара раьза ба механизатораш.

Шоашка хьаенна моллагIа двигатель ханал дикка хьалха тоаю цу звенос. Тоае двигателаш йоацаш мукъайолча хана новкъостал ду механизатораштa тракторий цхьанца оатхалаш тоае.

Иштта овсаре къахьег кхыйола системаш оатхалаш тоаеш йолча кхьча звенош а.

Дукха ба тха мастерске шоай балха говзал дика караерзаь хьаьнала къахьега нах. Царех цхьаболчарех къаьстта дувца лов сона. Масала, токарь коммунист Аксютенко Петр Афанасьевич. Дича цхьатарре ахча а доагIаш хьадеш аттагIен халагIен долаш балхаш хул хIара производства. Цхьабола пахьабеш дукха ха а ца йоаеш аттагIа болх лехаш хул. Царех вац Петр Афанасьевич. Шийга бе эьнна моллагIа болх бу цо кала а ца хеташ.

Масала, укх шера ялат чуэцача хана механизатораш ца тоъаш сон тха механик-контролер Колгаин комбайнаш тIа хайшар. Мастерске тха балха декхараш кхоачашделга Аксютенкона баркалла колхоза правлене. Из гIулакх хьатIа ца эца бокъо йолаш а вар из. Цхьабакъда, уж балхаш ца дича дергдоацилга кхета а деш хьатIайийцар цо раьза а волаш. Хьалхашка оттадаьча декхарех дика лоархIа а вар. Тхо доацаш а шийг ханнахьеи - дикеи тоайора мастерске коллективо ялат чуэцача йохаш хинна техника. Цу гIулакхо вIаштIехьдайлийтар районе хьалхарчарца цхьана гурахьа дийна ялат чуэерзаде.

ХIанз юха а шийг токарни станока тIа болх беш ва из. Дукха тайп-тайпара оатхалаш ю цо. Болх сиха а цIена а бу.

ЦIаста пхьар Ибрагимов Махьмад. Дагестане гаьнка — лоамашка вахаш шийг даьгара Iомадаьд цо из пхьоарал. ХIанз 37 шу да тха колхозе цо къахьега. Цу юкъа Махьмада караерзаьй слесара, жестянщика, аьшка пхьара говзалаш. Уж балхаш лакха квалификаци йолча специалистанна санна дика кхоачаш а ду. ХIаьта цIаста пхьоарал цул дикагIа деш районе сиг вац.

ТIехьаовзаш йола инвентарь керда шу тIакхачалехьа, ялат чуэцаш йола комбайнаш 1 марте, трактораш 23 феврале тоаль яха социалистически декхар тIаийцад оаха. Денна доши кхоачашдара тхоай низ дIаккхоачар а дергда.

В. ТОРМОСИНОВ, Сунженски района «Путь к коммунизму» яхача колхози мехмастерске заведующий.

ЭКОНОМИКА ПАЙДА БЕШ ХИЛА ЕЗА

Кхоачамаш балха юкъекхувл

КПСС XXVI съезда решенеш тIа белгалдаьккхача керттерча декхарех да цхьайтталагIча пятилетке советски наьха хьал-торо дIахо а дегIайоалаелга Iалашдар. Из декхар толамца кхоачашдара тIо дергда экономика сихха дегIаухаргйолча новкъа яккхаро, массе а тайпа ресурсаш ма мотта кхоаро.

Царех биэза пайда эцара лоаттабеча къовсаме хьинаре дакъа лоац предприяте берригача болхлоша, инженерно-технически болхлоша. Цох предприяте коллективана доккха беркат а доах. Дукхьал дIададахача шера оаха кхойар 116,3 эзар киловатт-сахьат электроэнерги, 24,9 тонн металл. Рационализаторски предложенеш производствана юкъеяхьарах баьина пайда 13,7 эзар сом хилар.

«Бийдал, доагора - энергетически, кхыйола материальни ресурсаш кхоярен царех дикагIа пайда нийбарен болх чIоагIбара» хьакъехьара КПСС ЦК, СССР Министрий Совета цоцам арабаьнначул тIехьагIа карагIдаьнначох кхоачамбаь Iеш йоацача тха завода коллективо дика кхетадир материальни ресурсаш кхы а кхое предприяте йиш хилар. Материальни ресурсай кхом баран хьурмат дIран дуккхача хана лаьрхIа комплекси программа йоацаш яр предприяте.

Цунца дувзаденна дукха йоакхо яцар кхом бара даькъерча дешай. ХIаьта цехашка электрически йIовхалеи энерги мел йоаю хьожаш боъкъонна йола учет леланцар, бригадашка, участкашка, цехашка юкъекхувлаиар кхом барах йола лицевой счеташ. Лакхерча категорех арахецача продукцега дIайохийта материалаши металли кIезигагIа хилийтара, хала корайоагIаш йола материалаши комплектующи изделеши производствана юкъекхуьлилга кIезигдара долча дешай а е йоагIаш йола йоакхо яцар массаза а.

Цу хьакъехьара дош дийцар укх шера завода партийни организаце хьайийллача собрание. Коммунисташа белгалйоахар кхом бара йола торонаш, коллектива балха тIа нийслуш дола кхоачамбоацараш. Кхом бара режим чIоагIъяра, материальни ресурсех дикагIа пайда нийбара хьакъехьа хаьдда йола предложенеш елар собрание дакъа лоацаш хиннараша а, цу лоархIамеча балха тIара коммунистий авангардни лоархIам айбе безилга белгалдаьккхар.

1981—1985 шерашка кхом бара режим чIоагIъяра, бийдала, доагора - энергетически, кхыйолча материальни ресурсех дикагIа пайда нийбара йолча мероприятей комплекси план хIана заводе кийч а яь йолаш я. Цу планах коллективе бе безаш ба дукха организационни политически болх, из тIаберзабаь ба материальни рузкъа кхоадергдолаш къахьегамхошта кхетам бадара. Кийч а даь цхьадола технически экономически балхаш деш да арахецача продукцега дIайолха материалаши металли кIезигагIа хилийтара, изделеш хьеча хала корайоагIаш йола материалаши комплектующи изделеши дIаахийтара доазув оттадара, ма могга дукхагIа доагора - энергетически ресурсаш кхояйтара дIахо планироваии елга тоадара. Кхом барах поощрени а еш, болхлой, инженерно - технически болхлой, гIулакхерча наьха материальни безам тIагIоргбола гIулакх даьд. Комплекси план толамца кхоачашъяйтара дикагIа тIахьожам лоаттабе болабеннаб завода кулгалхой, партбюро, общественни организаци.

Комплекси план чIоагIъьчул тIехьагIарча лоацачa хана хоадамболлаш бола болх баьб из толамца кхоачашъяйтара. Массе йолча производственни участкашка кхом бара социалистически декхараш тIаийцад. Профсоюза завкомо вIаштIехьдаьккхад массана болх беш йолча производственни совещанешка доагора - энергетически ресурсаш кхоярен царех дикагIа пайда нийбарен дешаш дувцилга. Цехашкеи производственни участкашкеи тоадаьд продукци хьаярга дIадохийтачун учет лелаелга, производствана юкъейоалаеш я разборни оборотни тара, кхоьчча материалех хьае йолаьй цхьайола изделеш, дикагIа пайда эц электрически энергех. Караерзаь а хIанз караерзаеш а я прогрессивни экономични технологически процессаш. Царех я печатни плакаташта шапка а оагIорахьа фотохимпечать ъвттаелга, сетчати трафареташ кийч а еш, шелкографе методах цар тIа надписаш елга, лакха частота йолча тока новкъосталца чIоагIагIа йола оатхалаш хьаелга, кхыдараш. Полистиролах оатхалаш хьаеча цхьаькха тайпа отход дIакъастаргйоацаш технологи юкъейоалаярах шера цу лоархIамеча продукце 600 килограмм кхою. Печатни платий Iургашта металлизаци яра, изделешка дIадола металл кIезигдара тIадерзадаь а дукха балхаш деш да хIанз заводе. Халкъа боахама оборота юкъедоалаьд 40 эзар сома маьха материальни рузкъа.

Уж лакхе белгалъьнхараш а кхыйола а мероприятеш чакхъяхарах цхьайтталагIча пятилетка хьалхарча шера итт бетта завода коллективо кхоьй 108 эзар киловатт-сахьат электроэнерги, 16,2 тонн металл, 14100 сома маьха бийдал, материалаш, комплектующи изделеш. Рационализаторски предложенеш производствана юкъейоалаярах предприятена баь пайда 13 эзар сом да.

Нохч - ГIалгIайчен автономе 60 шу дузачен из ший лоIамагIа Россена юкъеяха 200 шу дузачен цIейна сийленца накъаяхара заводо коллективо тIаийца керда доккхий социалистически декхараш да. Цо дош деннад 1981—1982 шерашка 35 тонн металлопрокат, 165 эзар киловатт-сахьат электроэнерги, 210 гигокалори йIовхала энерги кхое.

КарагIдаьнначох кхоачамбаь Iеш яц тха завода коллектив. Цудухьа тIагIеотта къовсам лоаттабу цо пайда эцанай йола торонаш кхоачамаша производствана юкъе а кхувлаш, дIаменнчун а доккхачун а кхомбара тIехьа.

Н. КУДРЯВЦЕВ, «Союзавтоматстрой» ВНПО Грозненски опытно - экспериментальни завода директора заместитель.

СССР 50 шу дизара цIе-ракIча химически заводе шира яьржача социалисти-чески ялье массаза а хьалхе лаьтташ хьайоагIа № 16 йол-ча цеха «Т» смена коллек-тива. 105 процентал чуьлха-хьа йоацаш кхоачашъю сме-нин операторашца шоай смен-ин задании. Укх хьинир дол-ла коллективе болх беш а аппаратчица Антонова Анто-нина Федоровна. Шин болх дукха безарца, денкараш диз-за кхоачашдарца, - новкъо-сташца Iьмерзе царна тIо дара наIча хиларца белгалъ-льннай из коллективе.

СУРТА ТIА: № 16 болчу цехе хьалха латта аппарат-чица А. Антонова.

А. АИРАПЕТОВА сурт.

Грозненски швейни произ-водствении объединене ком-мунистка Шаулова Элеонора болх бу 37 шу дизад. Цу шерашка аьшк а тохаш лун-та гIолла чакхдаьнна тийга баронъеш чот я вартвоацаш дукха да. Хьакаре кха а хьа-гаш, башха-дика толамаш доахаш, производствени а общественни а балха тIера шин денкараш массаза а цIе-на кхоачашдеш, новкъосташ-ца тоьшии Iамерзей йолаш хилараш сий дайннад цун коллективе.

ХIара Элеонора къахьегаш я хIамаш тегача шоллагIча цехе. Из болх бен йолча цхьоалагIча участка хIамаш тегача мотористкаша хьадеш дараш деша даха да йоацача бериий школьникийн баро-къаш да. Цар шоаш тега баракъаш дикен тIехдинен мара а ца хулийташ, цхьайтта бетта план 6 ноябре кхоа-чашйяр. Цу хана дена укх бетта чотагIа къахьегаш я участка коллектив. Цо доаха-ча толамашта юкъе дизза дакъа лоацаш я Шаулова Элеонора.

СУРТА ТIА: баракъашта аьшк етта Э. Шаулова.

Т. АМИШЕВА сурт.

Латве хьайбаш леладара комплексаш

ГIана тIехьа тIа боенкхаш интенсивни кIийлен тIа доак-кхаш латт хьайбаш леладар. Цу балха керттерча лостамеш цаI — промышленни техноло-гий юкъехувлаш йола комп-лексаш хьаьр.

ХIаране чу 400-кегара 1200-кега кхачналца етт а болаш йола 200 гарга шурий комплекс я хIана укх саьха-те Латве. Укхаза дукхагIча даькъе цхьан доярка 50 етт лелабу. Дага доххарагIа аьлча, къаьнача способах — кулгашца гIулакх деш 15-га кхоачаш мара лелабацар цхьан доярка етт. ДукхагIа йолча фермашка механизи-рованно деттача доахангаре йоаккха шура доахан деттара йолча ведарашка е шурий провода чу йода. Цу техноло-гех болх беча хана хьайбаш кхаба доагIача бесса кхоа-баш хилча йоаккхаш йола шура 3,5 — 4,5 килограмм хул. Масала, хьаьпаргьн вай «Кримулда» оалача Iилма-опытни боахама «Пулкас» яха ферма.

Цу ферма кхаь корпусе дIанийсбаьб башха совгIа-эшашашагIа боацаш 520 етт. Царех цаI селекционни груп-пана хержараш (100 Iатта) лаьрхIа я. Шура шурий про-воде а йохийташ доахан детташ я кхт доярка. Царел совгIа ферме болх беш я вхь подсменни дояркен аьхни гIоккхазаш а хулаш вола вхь доахага хьожаш вола саги. Уж наз боньоница кхоачам болаш ба. хьайбашта хIама дуллаш а царна эша гIулакх деш а царех хIаранена эшар теркалдара. ХIаьта цунах хьахулар ер да: 4138 кило-граммагара 4580 килограмма-га кхоачаш тIаххийтай тIех-хьарча нхе шера юкъера лаьрхIача цхьан Iаттагара йоаккха шура, шурий хьоа-нал 4.18 процентагара 4.32 процентага кхоачаш лакх а луш. Дукхача даькъе даь-гIенаш хиларах тийша а ба толам, хIаьта уж фермаш даьгIенашта уллув я тха. ХIара Iатта 0,32 гектар кхоач тха, хIаьта бIарчча аккхана тоъ тхоа сийна буц.

КПСС XXVI съезда решене тIа лаьрхIача бесса. перспективе дизза индустри-альни кIийлен тIа доалаурга-долаш я Латве хьайбаш лела-дерий. ХIана укх саьхате а я республике болх беш кхоана хила воаш йола промышлен-ни шурий комплексаш. Цу тайпарча комплексех цаI хьа-лий «Сигулда» яхача боа-хаме. Из латт доахан детта зал а йолаш долча 570 Iатта лаьрхIача кхийх, 32 моттиг йолча доахан даа-чача отделенех, профи-лакторехи 290 моттиг йолча Iаьсий кхийх. Комп-лексе я ишта 8,2 эзар тонн сенаж лаьрхIа 6 траншей, 1,6 тонн чуйода баьцадараш лоттаду моттиг. Хий дахка система а йолаш йолча дахгIенаш дIалоац 206 гектар.

Цу комплекса кердадар да, доахан укхаза цхьан опера-тора лелаеш йолча нарусельни тайпарча автоматически етт деттача установкаца «детташ хилар. Цхьара дIаоттабий бетт 16 етт, берзI минута цхьа го боакх «карусело». Доярка — операторо шимара хIама хьокх, Iоозабий хьал-хара шурий кIеж йоаких, доахан детта пелаш дIатIа-лоэк. Из дича чакхдоал цо де дезаш дола гIулакх. Цхьан Iатта гIулакх дарга дийна-хьен буси дIабода къахьегам ерриrа а массехк минут мара яц. Цхьабакъда, цу тайпарча система дIадех хьайбаш чIоагIа теркам тIабахийта хьакъоастадар. Iула комп-лектаци еш лоархIаме да хьа-къоастадеш дола доахан хан-на шоллагIа лактаци яь мара ца хилар (шура хьахиларен хьакъастарен боарам).

Цар физиологически хье-лашка хьежна нхе группана дийкъа да дахка доахан. лен-точни транспортерана дийна-хьен буси дизза - пхезза царна телаш дола хIама а да тайп-тайпара. ХIанзарча ханара хьайбаш леладара комплекс вIашагIйолла вIа-шIехьадац кхоачам болаш доакъар деце. Из кIийлен тIара правило а, из телаеш хилча доахана тела шура тIакхетаргьяц.

Аьхки денахи бийсахи ах ха даьгIенашка йоакх дах-кача доахана, хIаьта вож ах ха — доахан лоттадеча кхийшка, аьта а тийда а кийчдаь доакъар а телаш, масала, доакъара небуц. Фуь а ишта деттача хана тел. Дийнахьен буси цкъа а шоза а лу дахкача доахана корне-плодех, концентрировании доакъарех, искусственно йокъаьнча аьтача витаминни баьцах латта доакъара смесь. Из смесь дIател электронни тарна а доалаш йолча кормосмесительаца.

«Сигулда» яхача боахама комплексе юкъера лаьрхIача цхьан Iатто лу шура шера 4700 килограмм хул, ванта аьлча боахама кхача Iулий продуктивностал башха бел-галйоалаш яц. Царна юкъера башхало фий аьлча, из я дIабода къахьегам комплексе шозза гаргга лохагIа хилар. Цу индустриальни шурий комплекса элементаш чукху-хьеш латт дахка доахан леле-делга промышленни кIийлен тIа даькха лерхIаш долча республика кхача боехамаш-ка а.

Раймонд БАЛТАКМЕНС,
Латвийски ССР хьайбаш леладерен ветеринарен Института сектора заве-дующи, ветбоккхана Iил-май кандидат.

Социалистически интеграци кераIгIулараш

СЭВ: халкъа эшача товараштa теркам тIабахийта

Халкъа эшаш долча това-рий производствен уж вIаши хувцачех СЭВ членаш долча мехкаш цхьана гIалакхаш леладаро новкъостал ду ба-хача наха уж товараш ду-кхагIа лоттаделга Iалашде. Шерагара шерага шерлуш йоагIа СЭВ гIолларча парт-нераштa эшача кийчача им-портни товарех ицо дакъа дича цар шин даькъа Iалашдеш йола вIаши юкъера торговли.

Венгре, масала, 90 про-цент совгIа йола шин мага-зиншка йохка баракъаш те-та машинаш фотоаппара-ташн 81 процент радиопри-емникаш, 30 процент совгIа баракъаш дутта машинаш кхача социалистически мех-кашкара кхухь. ГДР импорт ю мехка чурча рынке йохка-ча ерригача телевизорийн радиоприемникийн дийлагIа-ча даькъа. Чакхъьнача пятилетке содружества мех-кашна шоаш лоттадаьча кий-чача баракъашца, кога гIир-сашца, мебелца Iалашйир СССР розничи торговле фондий 15 процент.

Товараш вIаши дIа-хьа лоттадара эффекто гIо ду наха эшаш долча товарий ас-сортимент шерьа, новкъо-стал ду СЭВ членаш долча европейски мехкий яйга про-мышленность бийдалца, ма-шинашца, оборудованеш Iа-лашъе. Ишта, Советски Со-юзо хьачудахьаргда нарарча пятилетке шин товарех хий-ца 40 миллиард совгIча со-ма мьха халкъа эша това-раш.

Цунца цхьана ала лезаш да, чура рынкаш дикача а модин йолча а изделешца Iалашъяра чоалдане декхар арахьарча торговле дизза кхоачашдеш ца хилар. Из дувзаденна да, къоастадаь аьлча, бийдалех болхлой ни-зен дефицит ирьлларца. Цу ситуацех продукци боарамаш алсамдахен изделей дикал лакхъен вIаштIехьдарrда 80-ча шерашна а перспективе в бIхха Iилма - технически прогресс сиххьарца. Цун керттера лостам хургба бий-дала базана химизаци яр. прогрессивни къахьегам а материалаш а кхоелга Iалаш-деш йола технологи юкъейоа-лаяр, кердагIча технологе кIийлен тIа керда материа-лашн изделешн арахецилга каредерзадар.

Изделей дикал лакхьяра тIаерзаяь производствана ин-тенсификаци яро дIадех СЭВ членаш долча мехкаша цу даькье перспективно цхьана гIулакхаш леладара кердa формаш лехар. Из гуш да цхьана отта а аь 1979 шера тIайийцача йIаьххача хана лаьрхIача баха нах боньонца эшаш долча халкъо хоаттача промышленни товарашца Iа-лашбара 1990 шерага кхач-чалца йолча юкъа цхьана гIулакхаш леладара целевой программа тIа. Цу програм-мо белгалду СЭВ мехкаша цхьана леладу гIулакхаш ди-налга диллача кердача этапа тIа — комплексни йIаьххача ханна йолча кIийлен тIа да-лар.

Программа кхоачашъеча дакъа лоац СЭВ членаш йол-ча ерригача европейски пач-чахьалкхешашa а, хIаьта ишта Кубои Монголеи а. СССР хьинаре дакъа лоац программо чулоацача дерри-тача 40 гIулакха юкъе, дук-кхача темашта координаци а ю.

1979 шера дена социали-стически доттагIлен мехка-ша кулгаш яздаьд цхьана гIулакхаш леладарах йолча массехк йоккхача дукхача оагIоний соглашенеш: ме-бело, цу даькье лаьрхIача гIулакхашта яр а (школаш-та, учреждениешта, гостини-цашта), мебельни тканийи фурнитуран производства хьакъехьера: дикал лакха йолча искусственни меха, тканаш йоацача материалаш-та разработка яран уж ара-хеца Iомадаларан. Шерра а яйгача промышленносте, хIаьта ишта бос бола теле-визоран, видеомагнитофо-наш, хIаьарча хаьарча кон-струкци холодильникаш, ва-тонически баракъаш дутта машинаш санна йолча бала-ча наха хьаьстa лотташ йолча бытовой техника кер-да моделаш хьаяра хьакъе цхьана леладеча Iилма-техни-чески гIулакхий программа.

МалагIа гIойле йоал СЭВ гIолларча партнераштa наха эшача товарий производства-на дукха халкъашта юкъе специализаци ярах. Цар тер-кам тIаувз шоай мехкашца эггара дикагIа хьалаш долa изделеш арахецилга а царий эффективни экспорт елга а вIаштIехьданкха цо торо ху-лийташ хиларо. Из хьахьокх, масала, мебельни промыш-ленносте цхьана гIулакхаш леладаро опыто. Мебель вIа-ра тайпа хьадача гIулакхе лаьрхIа да, из бахьан долаш изделеш кийчъяра технологи чоалхане хилара боарам тайп-тайпара хул, цулухьа гIойле йолаш дац лаьрхIача мебе-ла ерригa ассортиментaш СЭВ членаш долча мехкех хIаране чу арахецилга вIаш-тIехьданкхар.

Карарча хана цу тайпара товараш вIаши лоттаделга чакхдоех лаьрхIача мебеле хержа тайпаш арахецара спе-циализаци ярах йолча ВНР, ПНР, СССР, ЧССР юкъерча соглашенех. Цу соглашенех 1976—1980 шерашка Совет-ски Союзо экспорт яь Венг-ре, Чехословаке, Польше канцелярски мебела. шин аргIанне «Польшера» гостини-цашта йола мебели ЧССР-ера школьни ярт хьа а кху-хьаш.

Воккха пайда лу быте а халкъа боахаме а тIа-тIа шерагIа юкъехувлача ткани йоацача материалий про-изводстве аьча специализаце а. Ткани йоаца материалаш арахецарга дIадодар 7—9-зза лохагIа да массазара тканаш арахецарга долечул. Уж зерегIа я. хIана аьлча бийдалах юкъеюсача хIамаех хьае йиш лиларагIа.

Ткани йоацы материалаш физико - химически спосо-богIа арахецаро технологе тайпа массехк да. Ерригa производствaш хIара мехка караерзалургьяц, хIана аьл-ча йоккхий материальни фи-нансовни затраташа Iилман опытно - конструкторски раз-работкаштех дукхха ха эш, хила еш лаьрхIа йола обо-рудовани.

Цудухьа лаьрхIа да, къоа-сталаь аьлча, ткани йоаца баракъаштех керта тIа тех-кача хIамаштех чуетта по-лотнош арахецара производ-ственни программаш СССР-ан ГДР-ан юкъе екъа. СССР лоаттаергья ГДР яйгача тайпара полотно, хIаьта ГДР хьакхухьаргья оача тайпара йола полотно. Цул совгIа, лаьрхIа да Бол-гарера, Польшера, Умышера тканин йоацача напольни тIеттача хIамаштех кIув-саштех СССР импорт е а цунца цхьана советски боам-бе — кьахата даькъе юхе-юсача хIамаех пайда а яй-беш тарин материалаш ПНР хьачукхахьа а.

Специализаце йиш хулий-таргья производственни ни-залехи хIара мехка йолаш йолча бийдалахи хьаькъала-гIа пайда яйбе. цу даькъе шоллагIа чакхйоаккхачох а. ГДР арахецача оборудова-нех пайда яйбеш хилар йа-хьан долаш валюта а телаш капиталистически мехкаш-кара оборудовани ийе ца еш а хул.

Баха нах халкъа хоаттача промышленни товарашва бо-къонца карна эшача тайпа-ра Iалашбара цхьана гIула-кхаш леладара йIаьххача ханна йола программа кхоа-чашъяра юххьанцара этап чакхъьннай укх пятилетке кхоачашъе йолаергйолча лоархIамеча, дукхача оагIо-ний ихт соглашенеш кулгаш яздарца.

Лидия КОСИКОВА,
АН СССР дуней социа-листически система эко-номика Института Iил-май балхахо.

(АПН).

> Нохч-ГIалгIайче Россена юкъеяха 200 шу дизара кхачаделлаш

ЕРРИГАЧА ФОРМАЕХИ СРЕДСТВАЕХИ ПАЙДА А ЭЦАШ

Республика автономе 60 шу дизарцех Нохч-ГIалгIайче шин лоIамагIа Россена юкъеяха 200 шу дизарцех дувзаденна беча идейно-кхетама балха цхьайолча дешаш хьакъехьа.

Докладаш гаьнара бIарга-гу хьана оттадаьча политиче-ски сурт - сибата нийсал ше-во йоацаш я.

Нохч - ГIалгIайче шин ло-IамагIа Россена юкъейодаш яьхкача йIаьххача историче-ски ханна вай, хIанз дахаш дараш, дукхагIа теьна ме доал шаьрагIа бIаргагу цу чоалханеча прогресса процес-сах хьахулаш дола доккхий социально-экономически ду-хьаьр - идеологически хIа-маш. Социалистически кхол-ламаша беркате лаьча дук-хьал цо гIо деед, таханара Нохч - ГIалгIайче — кхо ор-ден лелаю республика. Къул-баседа Кавказа йоккха про-мышленно - аграрни, Iилман культуран центр хIанз ше на ярре а хинна дIаоттара.

ХIанз, эрсийн вайнаьхен юкъмоттигa объективни кон-цепци бахьан хьаоттадара йIаьххача хинец масса оагIо-рахьарен баь болх чакхбаь-чача хана а исторически дон-кха цун дата — Нохч - ГIал-гIайчен автономе 60 шу диза-ра нохчийн гIалгIайн шоай лоIамагIа Россена юкъебаха 200 шу дизари — шоайла айхха дувзаденна, цхьана тар-деш долча хана а, геттара шаьра къоастадулуйта бIарга-гуйта да. езача юбилейшта кийчо елга — цо цхьара тор-жественни акт хиина ца Iеш. эггара - хьалха — йIаьххача ханен масса оагIорахьарен баьча идеологически балха керда этап а хилар.

Дукха ха йоацаш хиннача республиканеки партийни ак-тива собране ше доклад еш КПСС обкома хьалхарча се-кретара А. В. Власова бел-галдаькхилар, деш дола хьа-мал сийлахь доккхача эрсий халкъашарча. дукхда къамаш дахача Россеиарча нохчийн гIалгIайн исторически гIула-кхий маIанел логикан интер-претацеца бувзабенна беча идеологически балла чулоаца-ме шийна юкъе хиннача пIен-хашттарча хувцамий хьакъе-хьа хилар. Нагахьа санна уж хувцамаш политико - кхетама гIулакхаш берригача мехка эргадоахача хьагIам чу деш хилар, парте XXVI съезде цу хьакъехьа къамаьл ма хилла-ра. тешналдийна, тIаккха рес-публикански идеологически кадрашкарея учреждениеш-карея хьадехараш къаьстта доккхагIа хул. Цудухьа укх метте хIанзе а белгалъяк-кха лоала тхона бахача наь-ха ерригача, цхьаьккха а юкъера ца йоаккхаш груп-пашта юкъе юкъарчал доаш-лаш беча белха тIа ма могга дукхагIа пайда эцаза ма-йоацаш йола тоъал йо-кха нравственни, педагогиче-ски потенциал.

Эггара хьалха кердача чу-лоацама хьаьбузаши воздей-ствие средствай Iилма - педаго-гически арсенал чулоацаш ба интернациональни кхетам балара республике беш бола берригa чоалхане дукха ле-гIаш долеч болх. Халахете а. из реально аргаббихкара йол-ча тоъал йоккхийча торонех хIанз укх саьхате кхоачам-боллаш хьинаре пайда эшац.

Хьалцарчья вай, масала, юкъера общеобразователь-ни школей цу чу хьехаш вола исторе хьехархой. Духхьал из ва хIанз бехктокхам лакха болаш хила а цу цхьан хана дег тIера лоаш, формально а доалаш. бIаьит дола бераш дIанхача ханара хIамаш кIоаргта кхетадерговача чоал-ханеча процесса юкъеоза а декхарийла вар. Мекха, республика истори Iомадеча урокаш тIа, «масса тайпара дешара темаш Iомаеча юкъа-гIа кагий халкъаш Россена оагIув бийла гIийрта хилара бахьанаш, объективни исто-рически хIамаш уж хиларах тарра. хаддаизей бокъонцаш хьехаш хила деза. Тхона де-тачох. хIанз республике дIа-болабаь болх боккхагIболча школьникашцей лохерча клас-сашкарча дешархошцей бе-беча тайпара. кхетадеш ма дарра, еш йола лаьрххIа урок цу проблемана хетаь хург-йолаш бе боагIа. Республика Iилмахой - историкий, шко-лашкарча методически объ-единеней, хьехархой говзал лакхъеча института кабине-тий, педагогически общества эггара хьалхарча аргIанара декхар сенах латт аьлча, из латт цу хьакъехьа республи-ка хьехархошта чIоагIа эшаш йолча дикача методиче-ски рекомендацешца царна мел эшача хана сиха кхоа-чам барах.

ХIанз вIаштIехьйоалаш латтача Нохч - ГIалгIайчен автономе 60 шуи шин лоIама-гIа из Россена юкъеяха 200 шуи дизар деззара еча кий-чоаца дувзаденна беча поли-тико - кхетама балха опыто дог тешаду. цу шин дата хьа-къехьа къамаьл деча хана царна юкъера диалектически бувзам къаьгта хьабелланза барг ца хиларах. Цо торо лу. цхьан оагIорахьара, диналга диллача кердача социалисти-чески ларда тIа беркате исто-рически процесс дегIаахара перспективаш хьахьувнха а йокх оагIорахьара — Нохч-ГIалгIайче дегIаахара социа-листически ситуаце [illegible] а еш, исторически ретроспекцие [illegible] ю из кхетае а.

ДIахо кхи бола стимул хул тайп-тайпарча дисципли-неш лаьца беча дукхача тай-пара болча краеведчески болх чIоагIбаре а, советски халкъа революционни, тIема, къахьегама моттигашка гIол-ла, эрсийн вайнаьхен дотта-гIал исторически вIаштIехь-долаш хьаьхача маршру-ташка гIолла еча традицион-ни походашта.

Тхона хетачох, комсомоль-ски пионерски организаце-ша тахан шоаш цунах духа-чул шерагIа дуаца деза шоай ханнарчарна Кавказа хал-къий Россецарча гIулакхаш-марча исторически кхелий хьакъехьа. Комсомольски со-брани, пионерски сбор, крае-ведчески музее ахар. темати-чески пенгазетани стендани арахецар. историкийшцара вIашагIкхетараш. тайп- тай-пара кружкаш болх — уж берригa хIамаш халкъий дот-тагIала идеяшта пропаганда яра йола трибуна а хинна дIаотта деза. Тахан школьни-кашца. цу даькье лакхерча классашкарчарца а. техникум-ашйн ПТУ-и дешархошца. еш йолча беседаш хьа ма кьо-кхий царех дукха а дукхагI-чарна хIанз укх саьхате эр-сийн вайнаьхен наьчахьал-кхен цхьонагIо шоай лоIамагIа вIаштIехьаьанкхара идеях шийх санна, ишта къаьстта а цу йIаьххача процесса бер-ригача леламех а цун про-грессивни тIехьалених а дер-рига а хоаш ца хилар.

Эрсий, нохчий, гIалгIай халкъашта юкъерча гIула-кхий истори хIанз а дешар-хошта хьалхашка тоъал дика гургдолаш хьа ца уттача ду-ховни, политически. экономи-чески, тIема доттагIала тама-шийна къаьгача эмоциональ-ни оагIоех хьалдиэза да. Цар-на хьалхашка декхарийла ба историкашa методисташи, ин-тиряой периодически неша-йоазув, книжни издательство. Республика къона хоахал кхы тIехьа а ца йоазаш Iа-лашдиза даргдац кхетаргс-йолаш педагогически дикен ийчъаьча къаьгача истори-чески материалаца: популяр-ни брошюра, художественни публицистически очерк, кха-ар из яле а.

Цунна дувзаденна, цхьа-баккъдар аьлча, ха дезаш да: цхьаьнна а хIаманна хувца-лургдолаш дац теркам тIао-заш дола пропагандиста дош. Деш дола къамаьл хIанз гаргакхоачаш латтача юби-лейшта хетальча лекцей хьа-къехьа хинна ца Iеш. йоаг-гIаш йола материалаш фак-таш практически знаней дерригача доакъошта — эко-номически, атеистически, тIе-ма - патриотически, кхьда-рашта еча лекционни про-пагандина юкъехаьхьа декха-рийла хиларах а да. ХIара лектора декхар — шин про-блематика республике боар-жабеш болча идеологически балха эггара актуальнегIа долча дешашца айхха юкъер. Из кхьа мостагIа дола гIу-лакх дац. Цо эггара хьалха дIадех лектор ше масса оа-гIорахьара кийчаь хулга, цун бокъонца бола, методи-чески кхетам хулга, хIаьта керттердар — из чIоархIаме тема бокъонца хьаелла безам болаш хулга.

«Знание» яхача общества, партийнин комсомольскин ко-митетий лекторски группай оагIонгахьара гаргакхоачаш латтача юбилейшта еча шер-рача лекционни пропаганде хьалхарча опытий лаьча ина-лиас белгалдара уйла йиза варгвоацача оттаву. Цхьабол-ча лектораша, пропагандисташ-ша цкьаза дукха уйла тIа ца йоххийташ ют нохчийн гIал-гIайн Россена юкъебахара процесс ше а йIаьххача хана дена хьахулаш дола чоалха-нен масса оагIорахьарен бу-вамаш а, кхоачам болаш нийчбалаза хул уж укх про-блематикана - традиционни дола дешаш бокъонца дашха-ра, хIаьта цкъаза царна ний-са жоп дала а бIункъожабеш а хул.

Юрта йоккхий торонаш я клуба — юрта культура юкъ-моттигерча кхуарча. Гарга-кхоачаш латтача юбилейша — республика автономе 60 шу дизарои Нохч - ГIалгIайче шин лоIамагIа Россена юкъе-яха 200 шу дизарои дикa им-пульс лу наха. къаьстта а нагирхошта, атеистически, ин-тернациональни, нравственни кхетам балара ерригa фор-маш оарцагIъяхара. Дайва дахнача лекционни пропаган-да герзах кхетамца пайда а эцаш. хIанзарча клубо шера-гIа юкъенхаьа вай сагага уйла яйтаргйолаш, цуагара хьал хьалхьоадергдолаш йо-ла эмоционально - тIаозарг-волаш, сурт - сибаташ уттта-деш йола формаш. Нохч - ГIалгIайче шин лоIамагIа Россена юкъеяхарцех [illegible] хаддаеза хьахинача прогрес-сивни исторически тIехьален-цен дувзаденна мел дола кIа-маш чулоацаш хила еза ис-кусства произведенеех пайда а эцаш еш йола тематически сайреваш. литературно - крае-ведчески программаш, дон-кийгIча «доахала» викладаца хула вIашагIкхетараш, къа-маьна юкъерча бувзамаштех цар шоайла деча новкъоста-лах еш йола шерра пропаган-да, тематически концертни программаш, устни журна-лаш.

Гаргакхоачача кIейшца балла дукхача тайпара беча идеологически балхо торо лу аьхха сакхетама -чурча дIа-дра вайна кхедеча иефер-ш гIулакхашца, эггара хьал-хо национализма позицешки, дика гIуламхаш хьалхадехар-да хьинарегIа къовсам доат-табе. хIана аьлча юбилей чу-лоацамо эгIазал лелаерий когашта кIалхара чIоагIале дIайоакх тенденцобани дика хьехамаш дара. хIаьта кхьча оагIоракха дика хьйлаш хьа-кхолл вай заманхой тешаме идейни дуне ийса довзарца новкъош хьахцийтара. Лоар-хIаме да из болх икх хье ца беш массанахьа — вIагIа, школе, вузе, производстве, кхьметтел берий беша боар-жабар.

Нохч-ГIалгIайче шин лоIа-магIа Россена юкхеяхар Iил-ма исторически даькъера по-литико-кхетама дакъе, зако-нагIа яла а йоагIаш, ялар ди-ка Iаткъаш педагогически чIоагIале а хинна дIаотта де-за. Ванъда, из дара эш йIаьх-хача хана, дукха къахьега деза. цкъаза тIагIолла хьеча-ча эффект йоаца, школашка, къахьегама коллективашка беш бола болх. Цо хьахолла деза доагIаш йола социально-психологически хьал, кхьха, къаьстта нагирхой, ийса со-циальни ориентаци хьахилий-та еза. Вай край шин лоIама-гIа Россена юкъеяхара бакъ-хилар дукхача къахьегам-хоша партийни деша, кепа-йоазон, массови информаци органий новкъосталца дIа-хайтаро царна гIо де доагIа дIалхача хьнара исторически событеш кердача тайпара тахна, шоай ха лаьхха лаьхна харцахьара уйлаш устенов-каши юкъера дIаяхха.

Бера оамал тIа вар хург-дар из болх цхьан шера бича, чулоацам бокка бола цхьа кампани йича чакхбоал аьлча хийтача. Керда объективни исторически концепци новкъа-лий сакхетам чу органически йоса еза, наха ечa уйлаш маIаш, чулоацам хинна дIаот-та еза. Из гIулакх атта дац. Iилман лард йоллаче доку-ментаца бакъъаьча шин ло-IамагIа Россена Нохч-ГIал-гIайче юкъеяхара идеяна ди-кадер ца хилар лоеш а. Iил-ман бакъдарий система кхе-тае безам боацаш е ца хоэш бараш тахан гуччахьа болаш хилар теркал дича хIаьта-ве-та а. ХIара педагога, хIаьта ишта пропагандиста, агита-тора, лектора, идеологически фронта хIара болхлочун де-кхар да нохчийн гIалгIайн шоай лоIамагIа Россена юкъебахара масса а оагIора-хьара баьнйола концепци дIайовзийтар а цуна шерра пропаганда яр а.

ДIаяхача хана хинна Iил-ман къовсамаши дискуссеши сага духхьал хIамa довзаре а абстрактни уйла яра мара эшац. ХIаьта кхетадеш да Iилмо бакъдарий шин уйла тIаьхара дикагIа довза из гIертилга. Из хьашт хьалла-ца. дегIадоаладе. тIа-тIа кIоаргагIча мотиваца. ори-ентацешца хьаланза, кердача даннешца чIоагIде доагIа. Цу тайпара мара хIара цIагIа хьахила йиш яц хиланза дарг-доацеш кхетам балара хьа-къехьа чIоагIа эшеи, на ца хилча хила йоагIа обществен-ни уйла хьахиларе цIен-хаштта дог даха йиш йоаца къамаьл. ХIаьта укха-за лоархIаме да дерригa а. Хьаьцарга вай, масала, объ-единенешка, йоккхийча про-мышленни предприятешка, вузашка арадуала дукхати-ражни газеташ. Тахан. район-ни кепайоазон тIа санна, цар оагIонаш тIа а ма могта ду-кхагIа лешаетта еза хиланза аргйоацача материалашта, царца республикански пресса тIера хьатIайоахараш а йо-лаш. Общественни уйла чIоагIъяра боккха лоархIам болаш я, кхетама балла бер-кате форма хинна дIаатта, грешданий сходаш.

Сага духовни дунена хIа-маш кердача тайпара кхета-делга юкъедахьар — чоалха-не процесс. Из чIоагIъе еза тайп-тайпарча средствашца, царца А. В. Луначарске ний-са ма аллара, шоай идеялаш художественни кхетае ниха гIо де деза искусство хIама хьахьоккхара торонаш а йо-лаш. Таханара идеологически декхараш кхоачашдеча шоай корта бола доиш ала де-заш ба республика творчески болхлой а.

Таханарча нохч-гIалгIай искусстве эрсий классически литературера хьаена а ше хьлаьинача беркате тради-цеш йолча. а эрсийн лоамаш наьхен доттаIлен темана хIанз дог урастадара керда хьаст беннаб. Цох, шеко а йоацаш, хила еза искусстве художественни хьисане уйла е еза массе а тайпа жанраш, цу идеяна хила ца йоагIаре йоаш чIоагIа чоалханера ин-чески формаш а юкъейоагIа объект. XVI—XVIII бIаьше-рий йIаьхий исторически фактура тахкара тIера ветча художника хьанхелла искус-ства произведенеш йола йиш я хьехархочуи, лектора, кхе-там лучоа, пропагандиста мах баь варгвоаца гIонча.

Хетарехьа, хIана бараш латтача балха тIа эггаре лоархIаме дар — из хьадда, леррагIа лаладер, хоалур.

Шин лоIамагIа юкъеяхара бахьанаш исторе урокаш тIа дека деза яхача хана йолаш хила еза кIезига-дукха а гар-га йола рекомендацеши ори-ентировкаши: мичахьа, ма-лагIча классе, малагIча урока тIа, малагIча тематикагIа, мидта и. кх. дI. Ишта хила деза. литература, эрсий мотт хьехаш я. Дувцар уж тайпа разработкаши рекомендаце-ши ца хилча йиш яц аьнна а дац. Уйла еш вола педагог-энтузиаст ше хьожаргва уж хьае. Бакъда, цун профессио-нальни уйла хьоалр, лостам балар, бокъонца йола матери-ал хьагулъяр — дикаг, царна доацаш да.

Опыто хьахьокхаш ма хил-лара, уж тайпа халонаш нийслу клубай болхлошта. Царна эш тематически сайре-ний, концертий кхайкода ори-ентировочни сценареш. ХIаь-та яь хьадда бола болх къаьстча цхьа бе-беза, лек-тораштa методически реко-мендацеш ийчъеш санна.

Цу тайпара, бакъйола, кхе-там балара торонаш Iалашна-те йохка йола. советски, ис-торически Iилмо лард елла йола шин лоIамагIа юкъеяха-ра идея тIа-тIа лаьдача на-хара практикага кхача еза. цунца хьалйина ева кхетам балара процесса хIара эле-мент.

Цу лоархIамеча опыта хьалхара юхьнгаш хьахулаш латт хIанзе а: районашкен юкъхьанцарча парторганиза-цешкен чакхъьхай партийни активаши собранеши. шин ло-IамагIа юкъеяхара проблема-ех къамаьлаш лу лекцеши дукхагIа хулаш боагIа. Хин-най республика просвещене министерства педагогиче-ски обществан инициативагIа ях атеистически интернаци-ональни кхетам лула ерта доахаш тоадара тIаераяль йола наьха уйла тIееза кон-ференце. Цхьайолча шко-лашка чакхйоах гаргакхоача юбилейшта хетаь хIара довзара кхетам балара тайп-тайпара мероприятеш. Iилма-хоша историкаша бокхла кхе-тама болх бу творчески ин-теллигенцеца, идеологически активаца.

Кастта республике чакхъ-яргья «Археологен краеведе-нее — вузан школане» яха хьалхара регионални Iилма-практически конференци. Из ергья лакхерча школа педа-гогика проблемашта региона головной вуз йолча универ-ситетон, СССР просвещене Министерства исторе Iилма-методически советон, ЧИГУ исторически факультета ар-хеолого-краеведчески кру-жокон. Цига вIенхаштта гIор-тареба исторически Iилмо оарцагIъяьнкха материал ба-хача нахага. эггара хьалха школага дIайовзийта. Конфе-ренцена хьалхашка оттарга цхьаьнха лоархIаме цхьа де-кхар а — гаргакхоача юбиле-яша дIа ма деххара школьни-кашта патриотически интер-национальни кхетам бала бе-зача республика педагогаш-тех хьехархоштех методиче-ски гIо делга.

ХьатIакхоачаргба 1982 ше-ра цIей дезау октябрь чакхъяргья торжественни цIейна хетаь мероприятеш, дукха ерга доттагIалах, во-шалах дола къаьгган ийса доагIен дешаш. Бакъда, из деррига а йIаьххача ханарчен лоархIамечен кхетам балара процесса юкъаг. тIайоегIача хана интернациональни кхе-там балара юкъмоттиг а хин-на дIаоттаргдолчуйна тIадол-хилга мара дац. ХIаьта а, хIанзе а, цIейш гаргадолча хана хьахила еза идеологиче-ски, хIара дешна беча, кулу-хьа лоархIаме болча, балла чоалхане маIал.

Гор. Киеве мемориал хье-еллача къамаьл деш Леонид Ильич Брежнева аьлар: «Сий-лахь-доккха да шин историеш-ра дийна бувзам массаза а холуш, шин исторически тра-дицешцара дика мел дар хьа-шца а, из таханенга а кхоанен-га а дIахкачийта а йийлела халкъ». Цу тIара хьадоагIа даьхен исторе урокаш уж массаза а дуне довзара, къо-накхчала, советски патриотиз-ман интернационализман уре-каш хилар. Цунца да цун те-рофех вай биаза пайда эца декхарийла долча вне балла исторе педагогика маIан.

Р. НАШХОЕВ,
КПСС обкома пропаган-дан агитацен отдела за-ведующи заместитель;
В. ВИНОГРАДОВ,
РСФСР «Знание» обще-ства республикански ор-ганизаце председатель;
В. КАН-КАЛИК,
лакхерча школа Къулба-седа-Кавказенн Iилма центра лакхерча школай педагогика проблемаш-та йолча головной совета председатели замести-тель.

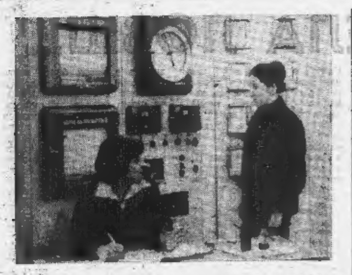

СССР 50 шу дизара дІерагІча химически завода аппаратчикаш хьинар айдаь данъа лоацаш ба коллективе шерра яьржача социалистически яхье. Дика къахьегама толламаш дахарда, общественни вахаре хьинаре данъа лаьарца белгалбаьннаб укхаза КПСС членалла кандидаташ, коммунистически къахьегама ударникаш, социалистически яхье хьалха латташ бола Иващенко Еленай Есмерзаева Забурай. Цар хІаране карагерзадьй шишша смежни професси.

СУРТА ТІА: аппаратчикаш Е. Иващенкой З. Есмерзаевай.

А. АВРАПЕТОВА сурт.

Парте дош наха дІадовзийт

Парте Октябрьски райкоме предприятей, организацей кулгалхошцей парторганизацей секретаращцей совещани еча хана КПСС райкома хьалхарча секретара Л. П. Кизиловас къахьегама коллективашка КПСС ЦК ноябрьски (1981 ш.) Пленума решенеш, цига парте Центральни Комитета Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева даь къамаьл, иттаалагІа хержача СССР Лаккхехьарча Совета ялхалгІча сессе материалаш шерра ювцийтара, уж Іовзаре дакъе хоадам бола декхараш оттадир.

ТІеххьара цаІ дола политдя чакхдоаккхаш шоай коллективашкара барашца цхьана парте райкомерея «Знание» яхача общественни хьожаба лектораш, докладчикаш хилар предприятешкен организацешкен цу деша хетадь лекцеши докладаши ешаш, хІаьта агитаторашеи политинформаторашен цу хьакъехьа беседаш чакхъяхар.

Цу балха е йоагІа йолхо еш я локомотивашн вагонашн депой, «Промавтоматика» НПО опытно - экспериментальни завода, машинаькъа больница партийни организацеш. Укхаза идеологически балха берриге бІухой юкъевоаб пленума а сессе а материалашта пропаганда яра.

ХІанз коллективашкара пропагандисташ кийчлуш ба цу материалашта летаь занятеш чакхъяха.

КІИН ХЬУВКЪАМ ЛАКХБАРА

АПН корреспондента Колинька Владимира хаттарашта жоп лах тел кІи селекцеи фуки Мироновски Іилма-токкама институте директора академика Ремесле Васила.

— Совца декхалуш за ерриге сеноцн чулоацача а къоастадаь мичча юртбоахама культурай нерда сорташ хьадара а денаноца техан нах чІоагІа хьайт долаш хилар?

— Кхыметтел дукха хІамаш дайна саг а цецвоаккх планета тІа бола нах дегІа ахара темпаца. Цу тІа а тІабетталуш бола наха дукха гІа бараш яхача проблема чІоагІа яра эттача дегІаухача механашка а бетталу. Адамий шоаш кхаба деза. ХІаьта дІаде мегаргдола пайда эцамза дола лаьтташ хайра мича дисад. Цул совгІа, михен хиш эрозе, городаш хьалъяро, промышленни производства шерагара шерага дукха лаьтташ доаду кхы пайде ши йиш йоацача доккхаш.

Де дезар цаІ да: лаьттан бериет, цу тІа дІаюача хІаьаІ хьувкъам лакхбар, сорташ тоадар. Къаьстта доагІаш да из аьттий производства.

Советски Союзе а социалистически содружества европейски мехкашка а кІи хьувкъам чІоагІа лакхбаьб Іалаьмате дикача сорташа — Безостая-1, Мироновская-808. Царех доахнаш дола дикадараш еса дукха хилар бальай долаш гуракье дуьча кІи дуьккъача сорташта юкъера къоастадаьд уж. Царех хиннай селекционерашта йола Іалаьмате дика «гІишлош ю материал». Цар кІийлен тІа хьадаьа вай мехки а доазол дехьа а гуракье дуьча а бІаьсти дуьча а хІин 150 гарета нерда сорт.

— МалагІа декхарий хаттаду Іилмахоца шоашта хьалхашна нерда сорташ хьадеш?

— Эттера хьалха хьувкъам лакхбари сорт производства хьалашка дани хьувкъа торо йолаш хилийтари. Вайна еш каташ къаьстта доккхий доза сорташ.

Хилаза даргдоаца хІама да алатийца белок дукха хилар. Вай мехкара климатически хьалаш тоъал чоалхане хилар теркал а деш, института Іилмахоша хьаду шелала дика дудьалъоттадургдола нерда сорташ. Мироновски кІих дукха хІана цу эшаш дизза доаха уж дІда гІулакхаш. Царех шерре пайда эц СЭВ членаш доача мехкий юрта боахаме а. Дагадоахарагіа эьчча, тха института еннай ЧССР Къахьегама орден. Из совгІат денна вошал доача мехка хьувкъам лакхбечи деррига чудахьа ялат алсамдоаккхачен хьинаре дагъа лацарагІа. Мироновски сорташ эггара хьалха нахьчар ЧССР 1964 шера, 1966 шера доладир кхы цхьаьнха сорта толкамаш — Мироновски юбилейни оалачунна. Шин шу даьча оаха дахьийтар царна кхы цхьанка гуракье дув кІа — Ильичевка. Тха коллегашта хетачох, духхьал цу сорташа йиш хулийтаргья мехка кІин юкъера хьувкъам гектара тІара 44 а кхы дукхагІа а центнер чулхьаш лакхбе.

— МалагІа балхаш деш ба Мироновски Іилманой техан?

— ХІана укх сахьате оаха ду гектара тІара 90 центнер йоалаш хьувкъаш долча гуракье дувча кІи сорташ хьадара тІадерзадаь балхаш. Керара пятилетка чакх а ялалехьа лургда оаха производственникашта цу тайпара хьокхамаш дола кхо сорт. Уж да мергІаг лоаца дола, Іо ца дуаша, лазарашта дика духьалъотташ дола сорташ. Института балхашта чуйоагІача зоне оттаю оаха нийтта уж кхедара технологи а.

Цунца дувзадена эьча, дукха ха йоаццаш института Іилман совете дийцар гектара тІара боала хьувкъам 55 — 60 центнер йола Мироновски-4 яха керда бІаьсти дув кІа пачІахьалкхен толхамаш дара дІачудалера дош. Хьувкъам лакха хиина Іац сорт. тІехдика да цу ялата динала хьокхамаш а. ХІаьта гаргарча шерашка производстве дІачулургда кхы цхьайкха лакха продуктивность йолча бІаьсти дувча кІи сорт. Цул совгІа, дІахо деш латт мукхацара балхаш а.

Тхона хов, лаьтта леладераш оаха шоашта керда лакха продуктивность йола сорташ даларга хьежаш бола. Института Іилмахоша шоай берриге шиз тІабохийтаргба цар дотдоахаш дола хІама царга кхачийтара, кІи хьаш кхы а камаьршагІа хилийтар духьа ялат лелладераштa гІо дара.

(АПН).

ЛОЬЗОН ДЕХЬАРА

Афганистана Халкъа-Демократически парте Іилман революционни теорен партийни балхан лардаш Іомадь йола вэзар совгІа активист арадаьцав НДПА ЦК-арча общественни Іилмай Институто. 1979 шера вІашагІъеана из Институт тахан политически болхлой кийчбу пхьоале хилна дІаьттай. Из чакхьаькхай ДРА гергашцарча Низий политболхлой йоккхача отрядо, обществоведене хьехархоша, журналисташа-партийнашо. Цига лаьрхІа кийчъеъй нагирхойн кхалнаьхен белама организаторий дикка йоккха группа. ХІанз НДПА ЦК-арча общественни Іилмай Института йоь факультетеи ворхІ отделенеи дешаш ба мехка дукхагІа йолча провинцей партийни организацешкара вена кхы а вэар совгІа саг.

СУРТА ТІА: семинарски занятешка.

АПН-ТАСС сурт.

ДУНЕ ЦХЬАН КІИРАГІА

МАШАРЕН КХОХКАМ КІАЬДБАРА ГІУЛАКХИЙН ДУХЬА

Укх деношка дерригача дунеи теркам тІаозаш хІама да Европе ядерни герзашта доавув оттадара хьакъехьа Женеве дІайолаь советско - американски переговораш. Уж дІахьош я герзаш Іоаделга сихдара, кхохкам кІаьдбелга дохадара тІаберзабь империализма кицаца лелабу никъ бахьан долаш дунеи тІара кхохкам чІоагІа ирбеннача хана. Машара гІулакха бокхха кхерам тІаотташ Малхбузен Европе дуккхача мехкашка, эггара хьалха ФРГ нерда американски ракетно - ядерни герзаш хІаийсдара хьакъехьарча планашка.

Вашингтонн НАТО гІоллара дуи союзникаши дуне ядерни катастрофага дига гІертача хана, духха ха йоаццаш ФРГ авзит хьача хана КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лаккхехьарча Совета Президиума Председатела Л. И. Брежнева дІакхайкаьй гаьнара гІулакхаш а чулоацаш йола, кхоачашде лерхІар — вІашп гІойле йола никъ лахара барт бар, ядерни герзаца хІаланьяра кхерамах Европа кІалхарьаккхар — йола нерда предложенеш.

Цхьа-зале. Советски Союзо ше хьалхагІа Европе гаьна кхетар юкъерча боараме дола нерда ядерни средствашт герзий цу тайпай хьакъехьа переговораш йолча хана, дІайоарийкара мораторие отталрен йолаш арашта модернизаци ярен хьакъехьа дІанхайкаль хиина предложени хоадам боллаш шераьлай, дІахайтад советски оагІув — нагахьа санна вож оагІув цу тайпарча мораторена разза хуле — цхьан оагІорахьарча порядкагІа СССР Европейски даькъ тІара гаьна кхетар юкъерча боараме долча ший ядерни гераяй тайпай цхьадола дакъа кІезигде кийча хилар, переговораш йолча хана СССР-и США-и барта яхка тарлуча цу лохала боарамга а кхоачаш.

ШоллагІа-зале, белгалдаьккхад шиина а оагІонга гаьна кхетар юкъерча боараме дола ядерни средстваш женевски переговораш йолча хана — итташ а йоацаш бІаьш единицаш — хьадда кІезигъелга дуъца лерхІаш Советски Союз хилар. Цу хана, кхетаде доагІа, хьалхарча юхьиге латтача базировани американски средстваш санна. Англен Францен йоагІ-йоагІаш йола средстваш а чоте лаца езилга.

КхоалагІа-зале. СССР кийча хургья Европа объекташта тІоккьожаль латта гаьна кхетар юкъерча боараме долча ядерни герза деррига тайпаш шиина а оагІоно — Малхбузенои Малхбоаленои — цІендаь дІадоахаргда аьнна барт бича а.

Л. И. Брежнева дІакхайкаь предложенеш — из континента тІара ядерни герзаш дІадехара йола программа. КПСС ЦК Политбюрос, СССР Лаккхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето кепатеха арадаьннача документа тІа белгалдаьккхад, ядерни тІема кхерама духьаларча деррига халкъашта лоаш долчча тайпара из хилар.

Женевера советско - американски переговораш — доашол арахьарча пресса нерттерча арахьарча политически темаех цаІ. Л. И. Брежнева оттаьча нердача советски машера инициативаша, белгалдоакх «Работническо дело» яхача болгарски газето, хьаю женевски диалог толаме чакхъяккхара йола еррига торонаш.

СССР — ФИНЛЯНДИ: ДИКАЧА ЛОАЛАХОИ ЛАРДА ТІА

ГІулакх хІанз американски оагІонах тайша да. Лаьттан тІара халкъаш догдаха боаьо йолаш да машарен кхохкам кІаьдбара гІулакхаш гІо деш хила тарлуш йола женевски переговораш дикагІча тайпара чакхъяларга.

6 декабре финни халкъо къамах цІей, шийн лоІамо хилара ди дездаьд. Финлянди шийн лоІамо пачІахьалкхе хилар могадаре хьакъехьарча ленински ДекретагІа Советски Союзан цуи къулбаседехьарча лоалахочоаи юкъе ел яй лард чІоагІ а яьй дІахо дегІа а йоалалый 1948 шера кулгаш яздаьча доттагІала, цхьана гІулакхаш леладера, вІашн гІо дара хьакъехьарча Советско - финнски договора тІа.

Вай мехкашкара халкъашта юкъера гІулакхаш дегІадоагІа цхьана гІулакхаш леладарен вІашн тешаш хиларен ларда тІа. Цунна дола тешал за тІеххьарча деношкара событеш — Финлянде чакхъяьнна финско - советски доттагІален традиционни месячника экономически цхьана гІулакхаш леладара йолча правительственнай юкъарча массазарча советско-финляндски комиссе XXV-гІа заседани.

СССР-ай Финляндеи юкъера тайп-тайпарча оагІорахьара буззамаш тайп-тайпара общественни строй йола пачІахьалкхенаш машаре яхара. Хельсинке хиннача Юкъарчаевропейски совещане ТІеххьарча актага хьежжа цхьана дунеи халкъашта юкъера гІулакхаш леладара политика беркате хилара бола дика хьокхам хиина дІаттад. Толаме дегІа а йоагІа шер а лу шин мехка юкъера торговли. Пхийтта шерал кІезигагІа йолча хена Советски Союзаш Финлянде фирмаштен юкъера товарооборот 8-за совгІа лакхъенний, хІаьта 1981 шера 5 миллиард сомага а кхоачаргья. Экономически буззамаш лаьгІлургдолаш дац. Уж шиина а мехка хьаштаща хьежжа да, шин мехка юкъера дикача лоалахой материальни лард, Финлянде машар безара арахьарча политики наькъа — «Паасикиви — Кекконена линие» — лард чІоагІлуш йоагІа.

Вай къулбаседехьарча лоалахочун арахьарча политика наькъа ларя, шоай мехка арахьарча политика керттера декхар СССР-цара дика гІулакхаш хьалари хадланза дегІадоаладари лоархІаш хиннача Ю.-К. Паасикиве белгалъяьча политически линех латташ я. Финлянде конструктивно мога а яьй, могаеш а я КПСС-он Советски правительстван дунеи халкъашта юкъерча арене лелаю политика. Шин мехка юкъерча гІулакхашка хьальй тайп-тайпарча доакъошка гІолла цхьана гІулакхаш леладера бІарчча система. Цу системана карегІдаьнна доккха хІама хилар Л. И. Брежневеи У. К. Кекконенеи кІал кулгаш яздаьча торгово - экономически, промышленни, Іилма-технически даькъе цхьана гІулакхаш леладелга кІоаргдаран дегІадоаладарин йола дукхахча хана лаьрхІа программа.

ХІанз финнски халкъ кийчлуш да лоархІамеча событега — аргІанарча ялх шера лаьрхІа пачІахьалкхенна керте оттаве нерда саг харжара. Ткъаь пхи шера цу посте хиннача У. К. Кекконена дика тІехьале юхеют финашта — цхьан боараме дола Советски Союзацара дикача лоалахой гІулакхаш, цо Іалешау Финлянде арахьарча политика позицеш шоай лоІаме хилийтар, юкъейоалдю из экономически дегІайоалаяра йола лоархІаме стабилизирующи фактор, кІезигъю ира кризис тІалаттача капиталистически дунеи тІара цуи халонаш. Бахьан доацаш дац духхьал на политически никъ Финлянде деррига прогрессивни низаца, дукха дукхагІа долча финнски халкъо хьаллоацаш хилар.

«ПАНАМСКИ СОЛИДАРНОСТЬ» ХЬАЛХА САННА ЧІОАГІА ЯЦ

Латински Америка мехкий прогрессивни общественносто чІоагІа харцахьа лоархІ американски администраци укх деношка Карибски форда тІарча Сент-Люсия яхача гІайрен тІа бола беш йолча американски пачІахьалкхекий Организацей Генеральни ассамблей (ОАГ) XI сессех шийн агрессивни гІулакхашта пайда эца гІертар. Регионерча мехкий викалаш вІашагІкхийттаб укхаза Латинокмерикански пачІахьалкхенашта хьалхашка латта ира социально-экономически проблемаш кІезига яьха а дІанхара тІаерзаль решени тІаэцар духьа. ХІаьта а США госсекретарь А. Хейг гІерт сесси уж дешаш дувцара тІера а яьнна Центральни Америкерен Карибски форда тІарен США авантюристически никъ могабелга цунна начбола. Цунца дувзадения политически обозревателаша белгалдоах вашингтонски эмиссар цига ОАГ боарамга кхоачаш тІеххьарча хана нхерам тІатувсара, шантаж лелаяро къаьстта гІоана кампани США администраце духьала йоаржаьча Кубан Никарагуан «проблема» оалаш яр айе гІерташ хиина хилар.

Континента тІарча нъемийкортамукъален берригача белама духьаларча пропагандистски наступлене доавонашка эхь доаца гІулакхаш леладу Вашингтоно Центральни Америкен Карибски форда тІен, гуччаьа тІема акцеш кийчъю Кубанеи Никарагуанеи духьала. США «шийн низ дІахьокхаш» Карибски меридиана тІа, тІема кхоачамцеи экономически чІоагІагІа хьаллоац наькъа цІий Іоухийташ йола сальвадорски хунта, Гондурасерен Гватемаларен диктаторски режимаш. Сент-Люсие сесси хилалехьа хьалха Пентагоно дІанхайкадьд регионе тІема операцеш нийчьара шерра полномочеш йолаш хургйола Карибски форда тІара США герзашцарча низий керда регионални командовани вІашагІъеллай аьнна.

ВІашагІкхийттача Штатий вэлиие орбитана «кІалхара даьвача» мехкашка американски агрессивни рекаш хьаллувцийтара ОАГ сессе тоабунах пайда эца гІерт Хейг. Хоаш ма хиллара, хьалха дІадахача шерашка Вашингтона вІаштІехьоалар ОАГ гІолларча шийн партнерашка ше яхар дайта. Цу организаце гІолла яьло США-с 1951 шера интервенци Доминикански Республике. Цул тІехьагІа итт шу даьча КІайча цІено яхар а деш ОАГ берригача членаша, Мексикагара дІа иел нийкхара хьаллацар США антикубински акци.

Бакъда, тахан «Панамски солидарность» хьалха санна сел чІоагІа яц.

В. МАТЯШ,
Т. МАЛЫШЕВ,
А. ТРУШИН.
(ТАСС).

Пропагандисташта новкъостала

КЪАМАН ДОШ ЛЕНИНСКИ ХЬИСАПЕ КЪОАСТАДАР

СССР-е къаман дош къоастадара принципаш чІоагІъяьй В. И. Ленина балхаш тІа, КПСС программни документаш тІа, парте съездий, конференцей, КПСС ЦК Пленумий резолюцеш тІен решенеш тІен. Цудухьа уж принципаш йовза безам барашкара дІадех эггара хьалха уж документаш Іомаделга.

Пропагандиста декхар се нах латт аьлча, из латт СССР-е къаман дош къоастадара йола керттера принципаш хьагучанхарахи Сийлахьйоккха Октябрьски социалистически революци е кийчлучен из чакхйоаккхачен, социализм хьалъеча, коммунизм бахьан къовсам лоаттабеча хана къаман политика ленински принципаш чакхйоахаш КПСС-а балха чулоацама дух тІа а паьнна из ладувгІарашка дІанхачнйтарах, цу хьакъехьа эша моттигера материал хьахаржарах, парте чакхйоахача къаман политикана фальсификаци е гІертарий тийшача балха йовгІаш йолча оагІонашта эдиттешка нийса мах барах.

Эггара хьалха, цо ладувгІарашта дегадоэйта деза къамийн къаман боламийн теори оттаеча В. И. Ленина юкъедикьа дакъа малагІа да. К. Маркса, Ф. Энгельса идеех ког-гІортолга а еш, В. И. Ленина 1894 — 1903 шерашке а деиз кийчъяьй къаман дешая йола парте керттера программин положенеш, къамаши народносташи шоаІ лоІамах даха йиш йолаш, цхьатарарча бокъонех пергІата дегІаухаш, болхлой, берригa къахьегамхой цаІ йолча партийни кхычей организацешка интернационални цхьоагІоя лардa тІа вІашагІнхеташ хилара принципаш, къаман дош къоастадара керттердар пролетарната диктатура оттаяр долга хьахьекхад. Уж еррига положенеш хьадда юкъейкхьай хьалхарчен цул тІехьагІарчен парте Программашта.

Дунен хьалхара тІом хьалехьан из лаьттача хамен къамах дешах лаьца 50 болх язбаьб В. И. Ленина. Царна юкъе да укх тайпара гІордьнна дараш: «Къаман дешах йола критически заметкаш» (1913 ш.), «Къамаш шоай лоІамах дaха бокъонаш йолаш хиларах» (1914 ш.), кхыдараш.

«Вай мехка Советски Іаьдал оттачул тІехьагІа дІахо дегІанхувлаши кІаьхегІа кулаши яр къаман дешах йола парте программа.

Самодержавеней капиталисташтей духьал революционни къовсам лоаттабьча, цул тІехьагІа социалистически хувцамаш даьча шерашка толаме чакхйоахаш яр ленински къаман политика.

Бакъехьа хургда пропагандиста шийн теркам тІабохийте СССР-е къаман дош къоастадара йолча укх керттерча принципашта:

1. Къаман проблемаш къестаеча классови никъ лувца беза. В. И. Ленина ма аллара: «Буржуазе даим шийн къаман гІулакхаш хьалха уттадеш хиннад. Из цхьа йоацаш а уттаду. ХІаьта пролетариатага диллача уж классови къовсама хьаштацта кІала уттаде доагІа». Къамо моллагІа дІадехачун мах беча хана эггара лоархІамегІа йолча идеях цаІ ю чулоацаш хиларах, марксисташа интернационални хьашташ абстрактно кхетадена къамий дарел лакхегІа лоархІаш хиларах дІанхетабе беза ладувгІараш. Ше хьахиивача хана деиз КПСС-о лархІа а лийрхІад, хІаьта лоархІаш а да берригача къахьегамхой хьашташ цаІаш хилар, уж моллагІча къамах хилар ба-баша а доацаш. Из хьедоагІа цар классови хьашташ юкъара хиларгара, капитализмана духьала, социализми коммунизми бахьан лоаттабеча къовсаме пролетарият тоІадаь доахкача деррнгача халкъашца цхьоагІо йолаш ца хилча ярг ца хилар кхетадеш хиларгара. Ма дарра аьлча, из положени ларде лувцаш хиннай партес 1917 шера октябре социалистически революци яра политически эскар хьадечей кхотадечен хана. Ленина кулгал а деш, нийтала духьала шийн бухсолцаш бергбола тІагІортам бе парти кийчлуш хиннача хана, мехка бахача наха ахаиел совгІа а болаш, тоІабьа бьккача эрсий къамах боацарех (хІаьта уж а дукхагІча даькъе ахархой) тешшаме цхьоагІонхо а лерхІаш, къаман-кортамукъален болама йоккха терно еш хиннай.

Долче, ленинизмо къахьегамхоша социальни кортамукъале йоаккхача хиланза ярг йоаца звено лерхІ къаман кортамукъале яххерах. ЛадувгІараш дІанхетабе беза къамийн классови декхараш вІашн духьал ца а уттадеш, уж аййха цхьана шоайла дуззар бахьан долаш къахьегамхой дерригача социальни къамийн Іазапех мукъабаха аьттув вай парте баьннилга.

2. Шеко йоацаш да, хІара къам кортамукъале яккха бокъо йолаш да, аьнна ленински парте программин дІадехачун тІа из белгал ма даьккхара, хІара халкъ цунна ловча тайпара шийн кхел къестае йиш йолаш хилар. Пропагандиста дашха деза цу принципа маІана чулоацами. Ленина ма аллара «бокъонца демократически, бокъонца интернационални ларда тІа» къамаш вІашн гарга кхувлара цо мишта гІо даьд хьаьокха деза.

Из принцип законодательно чІоагІъяь хилар дегадохийтача бакъахьа хургда. Советски Іаьдала хьалхарча пачІахьалкхен акта тІа — Октябрьски революци котъяларахн цуи гаргарча декхарехи Ленина болхлошка, салташка, ахархошка даь Кхайкарал Советий II Ерригроссийски съезде хьакхайкадеш аьнад: Советски Іаьдало «Россе дахача дерригача къамашта бокъонца шоай пачІахьалкхенаш хьае бокъо луш хиларах». Цох лаьца иштта аьннад «Россе дахача халкъий бокъонех йолча Декларации тІа», «Къахьегачен лоал латтачен халкъа бокъоний Декларации тІа», 1918, 1924, 1936, 1977 шерий Конституцеш тІа.

Дешаца дІанхайнадаь ца Іеш Советски Іаьдал ше аьннар боккъонца кхоачашдеш долга хьахьекхар Украинана, Финляндена, Польшана, Арменена, Велорусена, Латвена, Литвана, Эстонена, хьем ца беш, шоай лоІаме йола пачІахьалкхенаш хьае бокъо яларо. Къаман деша хьакъехьа Советски Іаьдало чакхъяьхьа хьалхара акташ боккха принципални лоархІам болаш хилар хьа а салаш, парте X съездо тІехьагІа белгалдаьккхар, цо «Россе къамий къахьегача яхз юкъера гІулакхаш овлангара деиз хийцар, хьалха къамашта юкъе лаьттача моастагІала лард йохаяр, къамашта Іазап лоаттадаь хьалаш дІадаьхар. Россе меттех Европе а Азе а эрсий болхлошцара кхыча къамех болча вежарий тешим хьабир, цу тешамо энтузиазмага, юкъара декхар бахьан къовсам лоаттабе уж кийчо хиларга дІакхоачадир гІулакх».

ДІахо пропагандиста белгалдаккха деза, шоай лоІаме хилара принцип советски къаман пачІахьалкхений формаш хьаеча хана шІенхаштта лоараагІ ца йохийташи кхоачашъеш хинилга, хІана аьлча советски автономеш хьаелга, цар формаш доазонаши къестаделга хІара къаман народностен къахьегамхой лоІамга хьежжа даьд. 1936 шерарча СССР Кертерча Закона тІа санна 1977 шерарча СССР Конституце тІа а чІоагІдаьд Союзни республика лаьттав доазув цуи шийн лоІам ца хилча хувца йиш йоацилга, из дІакъаста бокъо йолаш хилар.

ХІаьта СССР хьаьлча хила деза цу бокъонах цхьаь цхьан республика пайда ийца ца хиларо вай мехкен партес историена фальсификаци е гІертачар ма яхара на бокъон советски федерализми фиктивни я яаш дувцар харц а деш. Советски Союз дерригача советски халкъий къаманн интернационални хьашташ гармонически вІашн дувзаш йола федераци, кердача тайпара пачІахьалкхе хилар кІаьтта хьагойт. Цу хІамо хьалха цІанкха ца хиина йола социалистически къамий юкъарле хьаю, хІаьта цо хьаду уж Іалаьмате чІоагІа дегІаухаргдолен вІашн герга ухаргдолен хьалаш.

Къамаш шоай лоІаме даха бокъо йолаш хиларах йола ленински принцип бокъонца кхоачашхиннилга, котъяьннилга вайна гу Советски Социалистически Республикай Союза хьахиларах. 1977 шерарча Конституце тІа СССР-х укх тайпара аьннад: къамаш шоай лоІамегІа долаш, Советски Социалистически Республикаш шоай мукъагІа а цхьатарра бокъонаш йолаш а вІашагІкхетарах социалистически федерализма принципа ларда тІа хьахиина цаІ йола дуьхьачча къамех латта союзни пачІахьалкхе, аьнна.

3. Ленински къаман политика эггара лоархІаметІарча принципех цаІ да еррига рассии къамаши цхьатарра бокъонаш йолаш хилар, деррига халкъаш цхьатарра бокъонаш йолаш хулийтилга Іалашдара никъ чакхбоахаш хилар.

Пропагандисто ладувгІараш дІанхетабе беза дуккхача буржуазни мехкий конституцешка из долаш ма хиллара бокъо цхьатарра хилар правови хьисапе чІоагІдаь хиларах гІулакх доалаш доацилгах, из бокъонца Іалашъелга экономически дегІаяхкар цхьан боараме хиларца мера де йиш йоацаш хиларах. Цу деша къаьстта чІоагІо ухаш тІаІохийташ хиннай В. И. Ленина.

Октябро котало йоаккхаше а дІахьайнадир дерриги халкъаш цхьатарра бокъо йолаш хилар, хІаьта из бокъонца Іалашдара дукха ха ийшар. Хьалха Россе йистошка яьдача моттигаш кхьайир промышленни предприятеш, цига центрера хьожаоир халкъа боахама специалисташ, лораш, хьехархой, культура учреждени болхлой, уахцІено лоралран халкъа образовани дегІайоалларен кхы тІа а ахча хьахийцар. Иштта, тІехьайнсача республикашта экономически а кхыдола а гІо делга СССР чурча политика лоархІаме лостам а хиина дІаэттар. «Советски Іаьдал эттача хьалхарча шеренна дена вай экономически социальни политика тІаерзаль яр хьалха тІехьайиса хиина Россе къамий йистош цуи центра боарамга кхоачаш дегІайоалаяра» — аьннад КПСС XXVI съезде новкъоста Л. И. Брежнева яьча Отчетни доклада тІа.

Из дар бахьан долаш хьалха кІезигагІа дегІаяхкана хиннача республикай дегІаахара темпаш дукха сихагІа яр. Иштта, Советски Іаьдала шерашка Казахски ССР-е промышленни продукце боарам 600-за алсамбаьннаб, Таджикски ССР-е — 500-за совгІа, Киргизски ССР-е — 400-за совгІа, Нохч-ГІалгІай АССР-е — 100-за совгІа.

ХІанз хІара сага сил лаьрхІа йоаккха къаман доходи промышленни продукция хьанийцача республикаш дегІаахара боарам хайра эргаш бан. ХІаьта цхьадолча экономически хьокхамашка хьежача (промышленни юртбоахамен производство, къахьегама овсарле, хьал-торо дегІаахарга диллача) республикашта юкъе эргалоаш йолаш я. Парте оттаьча мероприятей системас (производство техникаца цхьатарра чІоагІъелга Іалашдаро, кадрай дешарен профессионални кийчоны боарамаш инбІдаро, хьадда лостам бола капиталовложеней политика лелаяро) гІо дергда республикай доагІаш дола хьахьамаш цхьан боараме нийсдара.

Вай мохк дегІаенача социализма хьалашка бахаш, советски демократи хальъе юкъарча пачІахьалкхен демократи санна дегІаухаш хилар тернал а деш. Кердача Советски Конституце тІа кхы а шерагІен йиззагІен чІоагІъяьй къамаш шоай лоІамах даха йиш йолаш хилара бокъо.

4. Къаман дош вай мехка къоастадара йола ленински принципаш кхоачашъеча лоархІамегІдар да къахьегамхой интернационални барт цхьоагІо чІоагІъяра, национализман шовинизман гІулакхаш дІададхара тІехьа къовсам лоаттабелга.

ЛадувгІараш дІанхетабе беза социализми коммунизми хьалъеча юкъа вай парте боккха лоархІам беш хІана леладу къахьегамхой советски патриотизми социалистически интернационализман уйлаш йолаш хьалкхеба гІулакх; интернационализма принцип къаман хьаштешта духьала ца хиларал совгІа хІара къами народности кхы а толаме дегІа кхувлара гІо деш хиларах, парте тІагІертта къовсам хІана лоаттабу великодержавни шовинизмаца санна моттигерча национализмаца а. Хьалхадаккха деза хьалхарьяр республикай бокъонаш, царех хІарайр дегІаахара башхалонаш теркал ца ярца, моттигера кадраша лархІарца гучаюлаши шоллагІъяр къам шийна чухьерчаш даха деза яхарца, моттигера башхалонаш сов хьалсувсалрца, Советски Іаьдала интернационални декхараш дицдалийтарца, дІалхача замаи ширдаьннача Іаьдалех баха гІертарца белгальювлаши хилар. Белгалдаккханза даргдац цу шиина а уклонаца лоаттабу къовсам парте вай хана а лаьгІболийташ ца хилар.

Иштта, теркам тІаоза беза къаман дош къоастадара йолча советски опыто Іалаьмате йоккха влияни еш хилара социалистически содружества мехкаша шоайла дІа-юха лоаттадеча гІулакхашта, диктатеи агрессеи политика лелаеча империалистически гІозарашта духьала цхьаттарарча бокъоний ларда тІа вІашн гІулакхаш леладара тІехьа дунеи халкъаша лоаттабеча къовсама, машар, демократи, социализм бахьан къовсам лоаттабераща цо мах баь аргаоца гІо деш хилара.

Бухсоцача кхоачаш дувца деза антикоммунисташа СССР чакхйоахача къаман политикена фальсификаци е гІерташ хиларах. Цар йоах, къаман гІулакхаш Іалаьмате чоалхане хиларца цІанкха къоастадаь даргдолаш дац, къаман моменташ интернационалничарца вІашн юаза йиш яц. Къамашта юкъе уттта гІулакхаш алхха е биологически е психологически уж цхьатарра ца хиларца нийслуш да ала гІерт. Империализма апологеташ къахьегамхоша йицъяланйта гІерт къаман кортамукъале яккхара лоаттабу къовсам дунеи халкъаша империализмана духьала лоаттабеча къовсамах дІахада йиш йоаца дакъа да яха марксизма - ленинизма керттера вывод, къаман гІулакхаш социальни маІан долаш хилар.

Иштта, кІиле йолаш дац Ленина къаман дош къоастадара яьхар гаргарча ханах лаьца мара хиннадац, къамий дІахорча историе дувза йиш яц, из К. Маркса пу даькъе яьхачун тІара ваьнан ала гІертачар дувзар а. Из бакъ ца хилар хьадда масалаш а кхувлаш дІагойта деза пропагандиста, буржуазни идеологи дийнъяра, националисташ хьалсувсаяра эша материальни классовин овлаш вай мехка дІадаьхалга кІаьгга дІа а хьокхаш.

Л. ДИДИГОВА,
Грознеиски мехкдаьтта института КПСС историе кафедра доцент, исторически Іилмай кандидат.

ЯЛХ ШУ ДАЬННАРАШ ШКОЛЕ ДЕША БОЛХ

Ялх шу даьнначул тIехьагIа бераш школе ала доладенад Советски Литве. Iаьн шу хьалха республика просвещене министерства ялх шу даьнначул тIехьагIа бераш школе деша ахийтара лаьрхIа мероприятеш чакхъяха йолайтр.

Укх шера республике хьайийлад 200 соагIа «нулевой» е подготовительни классаш. Цу доарIамечех тоалхметех гIулакха пионер хиина дIаьттей Литовски ССР. Цу хьакъехьа КПСС XXVI съезда оттадаьд: «общеобразовательни школашка ялх шу даьнна бераш подготовительни классашка дешийта доладера кийчо ей».

Ялх шу даьннача учащихсашта педагогика Iилма-тохкама республиканска института болхлоша кийчъяьй дешар хьехара лаьрхIа йола методика, белгалъяьй балха режим. Укхаза урок хул ах сахьата. Бераща хьех кIира пхе дийнахьа. Цар Iомаду декха бокъдача боарама предметаш — математика, даьна мотт, литература. «Нулевой» чакхъяьккхачул тIехьагIа бераш деша, яьде, бIаьргаца идачалца лархIа, увтте а деш задачаш де довш хила деза. Урокашта юкъе ловзараш, физически упражнени, прогулкаш хул.

Укх шера «Нулевой» классашка цхьаькха педагогически эксперимент а еш я, пхе дийна балха режимага школаш ядара кийчо еш.

СУРТАШ ТIА: 1. город Рига № 45 йолча школера музыкальни хIетал балера урок. 2. Геометре ларьяш Юмейс я Лауге Урао.

В. ЛИСИЦИНА суртaш. ТАСС фотохроника.

НАХА СЕРДАЛ ТЕЛА ЛОВШ...

1939 шера август бетта педагогически техникум чакхъяьккхачул тIехьагIа Украинерча Сумской области Писаревка яхача юртарча ижхьанцарча школе болх бе йода къона йоI — Надежда Константиновна.

Дукха ха ялалехьа бераш та дукхаезаслар дешгара дента шоашта хььагбал дада, вахар а Iалам а кхетадайта гIерташ йола къона яхалсаг.

Дукха ца гоаш болабелар Сийлахь-боккха Даймехка тIом. Украинана моастагIа тIавоагIача хана цига бахаш бола нах дIабигар вай мехка тIом ца латташ йолча моттигашка. ХIаьта царна юкъе яр зIамагIа кхо воша а йолаш дезале йоккхагIа йиса Надежда Константиновна а.

Фашистех байдда уж кхоач вай республикерча Нестеровская яхача станице. Укхаза шийн вразах кхув Надя́ из маьре йоаш ехарга Иванченко Иван Семеновичага, укхаза хул цох шина бера наьна.

Заочно пединституте деша а деш, ялх шера болх бу цо берий бешa воспитательница йолаш. Берашта дукха езаснаяр Иванченко, цьхьаница санна дIаIемадар уж цунца. Бакъда, юкъерча школа директора дехар дарах из йода школе эрсий мотти литературех хьеха.

Хьехархочун болх беша а чакхйоаккх институт, цул тIехьагIа болх бу школа завуч йолаш. ХIаьта 1951 шера парте членалла дIайийцача из хьонаю бархI шера дешача школа директоралла. Тхьаь шера кулгалду Надежда Константиновнас педагогически коллективана, кулгалду аьача ийса хургац, из ях дукхьал берех са доалдаш, царна а къоначи хьехархошта а дукхаьча шерашка ше Iоадаь хьаькъал, опыт дIалуш.

Школе дешархой производственни бригада вIашагIа а елла цо пайда ийбаьб Макаренкос къахьегама кхетам лугш леладьча методах, Сухомлинске педагогически опытах.

Цун урокашка ладугIаш долча берий массаза а безам хул ленински хьисапах доша а баха а. Хьехархочо капитана Гастелло, Матросов Александра, Космодемьянская Зояй турпалча гIулакхех дувцаш дешархой тIахьех советски патриотизма. Хьехархо — из ва цIаккха а цхьан метте вагIа сатем боала саг, из ва итташ, бIаьша болча кагирхошка бIарг лакха безаш вар. ХIаьта цул совгIа, Иванченко шина йиIий наьна я. Цар шинне а — Раисас а Верас а — шоай наьнас хьабешa никъ харжаб, уж ба педагогаш. Сона хьалхашка уд Верас наьнага дайта наьхат. Из дезад Аддайте хабадере, бахах, вахарех дувш цу тIа йоIо, из дагаюал наьнаца. ХIаьта Раиса ялаш я Гаьнарча Къулбаседе. Нанна вакъьабаргболаш, бизза советски нах хургболаш хьалхебаьб Иванченкос шийн дезал.

Белгалдаккха деза, Надежда Константиновна 1958 шера дешa цхьа шу юкъе ца долийташ юрта Совета депутатадла харжаш йолга, хIаьта кхаь созывах райсовета депутатадла а хийржай из. Цу хана деза шийх бола тешам боа ца беш, тIадилла гIулакх, мелла хала хилара, кхоачашдеш хьайоагIа из.

Шоватгьа шу соагIа ха дIаеккхай цо массаза никъ а хьаяар а безам болча педагогически балха. ЙоккхагIа е зIамагIа класс чакхъяьккха-ча шоаш болгва хинаргаш лерхIаш, дешар дIаккоеса гIийртача дешархоша, хIанз дег тIара баркал оал Надежда Константиновнана, цо хенахьа шоаш ийссача наьъка тIа бахарах. Царца болх беш, шоаш хержар царц никъ болгах уж дIаяхетабе гIерташ хийла сатем боаца бийсаш дIаяхийхьай Иванченкос.

Наха дикахетар дар, тIалат доале хьехам балар — из да хьехархочо а калкъа депутато а шийн керттера дехкар лоархIаш дар.

Надежда Константиновна хIанз а дIахохьош я шийн къахьегама вахта.

С. КОРАБЛИНОВ.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ЯХТАЦА... ЯЬССАЛЕНЕ ГIОЛЛА

Цу тайпара никъ бер аьссалене гIолла дукха ха йоаддаш чархаш йолча яхтаца Рижски медицински института доцента Роальд Гэрвеси хул сесага Ниттеи. Ниттеи Роальди — яхтсменаш, СССР спорта мастераш ба.

— 1975 шера, — дувц Роальд Гэрвес, — оаха сесагаца цхьана эггара хьалха гIомара тIа гIолла 500 километр гаргга никъ бар, шоллагIча шера оаха бар 800 соагIа километр никъ.

КхозлагIа — из дар 1977 шера — яьссале «караевзае» яхар пхе сагах латта кхо экипаж. Цу хана беррига 800 километр бола никъ чакхбаккха вIаштIехьа даланзар тха яхта мара, са наькъахо вар Рижски киностуде оператор Николаев Сергей.

Еррига уж маршруташ чакхъяьлар Каспийски Аральски фордашта юкъе уллача Устюрт яхача плато тIа гIолла.

Укх шера «ИнРо-3» (из цIи тиллай яхтах цун дьий цIерий хьалхарча алапех оттаьй) кIира 250 километр никъ бар. Мара сесаги Гэркегlар дукхагIа никъ бе лаьрхIа а баьар. ХIанз аьлча, тIадоагIача шера 1000 километр бIаьха никъ бе керда яхта кийчъеш ба уж.

Маца дагадехар маран сесагаи Гэрветlарна чархаш йолча яхтаца наькъаш де?

— Кховаткъе дийтталагIча шера, — йоах Роальда. — Май бетта малх хьежача цхьана дийнахьа Рижски форда йистерча пляжа тIа эггара хьалхара яхта хохкаш хилар со. Цига гулбенна дукха нах цецбеьъа ца Iеш, сайна чIоагIа лоIам а хилар сана.

Чархаш йола еррига яхташ («ИнРо-1», «ИнРо-2», хIанзара «ИнРо-3») Роальд Гэрвес ше яьй. Цар яхтай цхьа парус я, эггара йоккхагIа яр 25 кв. м а йолаш. Эггара тIехйола сухал — сахьата 75 км.

— Iа дaьча наькъашка хьежача, хьа дикагIа йола наькъа новкъост я хьа сесаг?

— Сона хет из иштa хила деза аьнна. Психологически цхьана тардалар моллагIа болча наькъа геттара лоархIаме да.

Нитта Гэрве а медик я. Дезале кхувш латт ши бер — къьникий цIеси ворхIи шераш да. Хирург Роальд Гэрве докторски диссертаци язъеш ва. ХIанз цо язду книжка яьссалене гIолла ше даьча наькъех.

Ольгерт ПУМПА. («Московские новости» — АПН).

ЮРТАРА ХЬЕХАРХО

— Пхийтта шу гаргга ха я цо школе болх бу, цу пхийтта шера художественни самодеятельноста кулгалхо волаш хьаьсагIа из. Дика карагIдоал цунна моттигерча комитета председателе дешхараш кхоачашде а. ХIаьта эггара цунна дукхагIа дезачарех да илли, — яхаш дийцар Мескер-Юртарча бархI шера дешача школа директора М. Ш. Товсултанова математика хьехаш волча Хусаинов Iарбех.

Iарби тхона бIаргавойра Шалински района культура ЦIагIа. Из кийчлуш вар Грозне хургйолча республикански фольклорни фестивале вeха. АргI - аргIагIа тIаводар из хIара артиста, хьехар дора. Цхьаццa хIама хоаттар, цар дегаш урдаттадора. Фестивале бaхалехьа еш йола тIеххьара репетици яр из.

Ека йолаелар ашараш, царна тIехьа илли дешаш. Хьехархочун илли дар шийн халкъех. Октябро сийрдадаьккхача вахарах, цу иллеца яр цун шийн биографи а: эггара хьалха школьни парта тIа Iоавр, эггара хьалха «Ленин» яха дош алар, институт чакхъяьккхар, ше ваьча юрта юхавар.

— Иштта илли ала духхьал цхьа гоазал тоъаш яц, эшаш я талант а, — аьлар культура ЦIен директора З. Энгласова. — Iарбе гоазал а талант а хиларал совгIа, массала наха тIера саг ва, камаьрие лог да.

Юрта хьаша вeча из дукха теркалдaц вай, хIанз аьлча, массагIа саг воагIа юрта. Бакъда, тIема ветеран Абухусейнов Сайпи волча гаьнарча Уфера Советски Союза турпал П. И. Копылов венилга дешархошна Iарбе дIааьлча, цох боккъонца доладIей хилар юрта.

Цу сайрийна I. Хусаинова комсомола организаце цхьана школе чакхъяьккхар интернациональни доттагIаллей сайре. Цхьа ираз кхаьчача санна сийрдаьннаяр пионерашта гон юкъе багIача тIема ветераний: П. И. Копылова, С. Абухусейнова, М. Межидова, А. Махмудова юкъмараж. Цар тIема хало лайнарий, дукха дар дагадоха а, кагирхошта дувца а.

Дукха дийкар укхаза доттагIалах I. Хусаинова дIаоалаш дола илли.

Iарби дийнав аз цIейна хетадаьча субботникашка, юрта Совета исполкома заседанешка, «Южный» яхача совхоза кхашка. Из ва цIаккха а кIаьдвалар фул ца хоаш, цхьан метте Iохайна вагIа сатем боацаш вола саг.

Тахан юртара хьехархо дукхьал школен болхло хиина Iац, из ва варте идеяй пропагандист, политинформатор, кагирхошка салоIа ха пох пайда эаргболча тайпара дIаяхьийта вIаштIехьдоаккхар. Цунна тешал деш да математика хьехаш волча 1. Хусаинова вахар.

Школа партийни организаце Iарбена тIадиллад юртарча комсомольцашта шефство леладелга. ХIаьта кагирхоша а дика сий ду цун, пох шоай вониха гIиола хьехамча лоархI.

— Боарам бозаш да са гIадвахар, — йоах I. Хусаинова, — юртарча библиотекана а культура ЦIенна а лаьрхIа керда гIишлош хьалъярах. — Хьалха юртарча тIаь тIа а лаьтте, тикашка чу а айтте чубахар мара де хIама лацар кагирхой. ХIанз цар тоо хул шоай мукъача ханах бизза пайда эца.

Юртарча хьехархочо вIашагIтехай ше искусство йовзаш а езаш а болча нахах латташ йола художественни самодеятельноста артистий коллектив. Цунна юкъе ба С. Успахаджиев, Д. Оздамиров, Л. Алавдинова, кхыбараш.

А. ХАТУЕВ.

С. ШАДИЕВ

ЗОАХАЛОЛ

(ДУВЦАР ТIАРА ДАКЪА)

Ди сайрангахьа лестадар Нйдиг-молла чукхаьчача. Тахан шоай юрта саг йоагIача хиннавар из. Тоъал кIаьдвеннавар молла маьха гIарех. Цул совгIа, тIеххьарча хана дика ладувгIа тигацар мелденнача гоша а. Цхьан хана-м царел массагIа, кадайгIа хIама хилацар сакъердам эттача. Фу дерга ха-зама дIаяхача, кхыметтел аьпк а ма тиндой вамо.

Къавалараца, дегIацара низ йийлача хувцаелар цун дунецара уйлаш а оамалаш а. Цхьан хана сакъердамца чIоагIа безам хиина Нйдиг наха Iаьхарте могас волавелар. Из аттагIа а пайда дукхагIа луш а хилар цунна.

Цун да а хиннавар цхьан хана юрта молла ва яхаш. Шийн воI бусулба дина гIулакха тIа ваккха ца могаш «бакъдуне» тIа вийрзар из. ХIаьта а дьгара цхьаьца хIамаш хьаIомадо кхийра Нйдига. Цхьа бахьан жай дикхал йоазув Iомадир. Мовлат деша, далла маьл кхайкабе хоаш хилча кхы фу деза цига, уйла йора цо. Юхедисар а хьаIомадергда-кх.

Иштта дIаяккар юрта Нйдиг молла цIи. Дукха ха ялалехьа кхытахьа а дIалезар керда ваьнача молла цIи. ХIаьта хIана-м из бокъонца молла хиина дIачIоагIвенна ваьнавар. Юрта саг йоагIача, таьзет эттача, мовлат дешача — массанахьа лаьрххIа машинаца дIавугар из. Цхьан хIамаш раьза вацар Нйдиг-молла: цуй ха вхоаьлуш латтар, хIаьта сесаг-м гIаьхха ха йолаш, наьха бIарг тIаотташ, кхуп долаш саг яр. ЦаI мара воаца воI а айпе вар. Из вокхха ме хул чIоагIагIа боагар вер. Сиг йоагIачара-йодачара цIаьвeча хIаьта а.

Тахан а цу бало дог Iувдаш чуккаьчар из. Сесага Забантий сакхувра шийн маре дагадоаллачун, из ше а яцар цу деша кIезигагIа гIайгIа еш. МессагI бийса яхай хебара сайца беш, уйлаш еш из уллаш, мел йилхай. ХIаьта тахан-м хьалха санна йоацаш, дог айденна яр из. Из ца зувш дисаккар Нйдига моллас.

— Хьо сен гIадъяхай? — хаьттар цо сесагага цIимзаро, — хIамаш Iояка новкъостал де шийна из хьатIаеча.

— Хьога хаьтта мара едаяла а йиш ецй са? — жоп делар Забантас дог гIоздаьнача оазаца, — сога кхача мегаций укх дунен цхьа зIаммагга мерза чIегилг.

Раьза воацаш цун бIара а хьежа, ламаза ха дIа ца яхийтара сухулбир цо. Чубузаш латтача маьлха зIанараша сийрдадаьхадар малхбузегахьа даьнхха доккха шинор. ЦIеш юкъе Iотессача лийга цIока тIа ламаз де эттар вокхха саг. Пхьор кийчдеш йоаллача Забанта уйлаш тахан саг йоагIача шийна хезача хабар тIа хьувзар.

Ламаз деш ваьгIача Нйдиг молла «Оллохьа-акбар!» — аьнна сулхьаш бе докнаше а ле йолаелар Забантий баге:

— Хьай воI кхийнилга хой хьона? — Укх шера ткъаь шиъ-м доалл, хIанзе а вай тохалоре баньахьа дар. Тlаккха ше аьннар марас дикагIа дIатIазцарга дог доахаш, сетта тIатехар цо.

— Малейкий оазаша хьалдузаргдар-кх вай даьсса латта цIенош. — Хьо а вокхха хиннав, хIаьта са а хIанз санна дегIаца низ хургбац даим. Хьанна хов... Iоажал кога кIал йоалл, ма оелий Iа Iайха в. Яале цхьа мугьа мархIа доллаpгдар-кх сай виIий бер!

Сулхьа доаккхаш вагIа Нйдиг-молла сесага къамаьл хьа а хозаш ца валача кенара борд-бордагIа велар. Масcехкaзза барт а баьккха вонах хьалъахнар цо сулхьаш. Цунна къаьстта сакъердам баьлар шийн сесага аьнача тIеххьарча дешах. Цудукъа из бег а йоахаш ийст хилар из:

— Хье кларах кхерий хьо? — Лергьяц аз дийшача къорIадора хьо-м, хьо моргац бац уж лахьта дIаухараш. КIеантдукха хало бIаргайяараш ба. ХIаьта Iа малагIа хало лайнай? Халле из цхьа кIаьнк ваьа-их Iа!

Из Iоттар марас шийна ерг ма йий аьнна ца хийтта Забанта вхохквелар. Кулгаш шерача юкъа тIа а лаьца, сетта жоп делар цо мара:

— Из дар Iа сога аланза?! — Со фу бехке я дIадала урдув доацаш къавалдалца хьо лийлача? Хьа хьай ба бехк, са бац. Аз-м хIанз а дергдар бер хьо... хьо... къонах валаре! Кхийттарий хьо? Из да хьона баькъдар. ДIа ца вьлча мича вут Iа.

Йист ца хулаш, бос баха сесага бIарахьежача яисар Нйдиг-молла, шийн сесаг хIана мара ца яйзача санна — «Дика болх ба тхо шиъ мара кхы наьха саг укхаза воацаш», — хетар цунна нагналахьа. ХIаьта кIезиг-дукха меттаенача Забантас, ше цIаьхха сихъеларех аьннар мара меттахьа кхийттилга кхетадаь, юха а цунна тIагIорташ ле йолаелар:

— Даьра вагIаргвац са вар-м! Далла хоастам ба, итт йоалайой а шортта да дIадила... Хьалха Iа санна, шийн лаь ахча къаракъех чакхдоаккхаш лелац из.

Кхы дIехо сесагага ладувгIа ца мега Нйдиг-молла кхоссавелар. Сов эгIазвахарах ка эгар вокихача сага. Ма даггара дIа-хьа хьежаш лехар цо маIара йисте ше дIаоттаь турса гIадж. Кхы из кора а ца нь, шийн эгаш дола кулгаш дIа-хьа а дестадеш сесага тIавийрзар из.

— Хьи-и-й, бIехал я!! — Во бIехал! Гайна-гаяза Iа... Iа сайга из аргдолга ховш вар со. Тахан со къаелча... Къавелча... Йокъаснача багеца фо луъцаш къургаш бе волавелар из. Кхераеннача сесага сихха яха хи цела дера. Шийлача хиво къамаргаш метта йоалаьчуа тIехьагIа гIойле хилар.

Маьрша ма лелалза хьо сона качъеллар, — сердар из цунна.

— Иштта а я, вешта а я. царгул дикагIа цIа гIалгIай мехка а дац, яхаш сона маIар тIа яха Наси гIойла жожагIата. — ГIалгIай мехка, гIалгIай мехка, хьо да-кх из гIалгIай мехнара пхи бIаь тума а дениа доаладаь шинар! Хьо мо кхалсаг цIагIа чу ца ютарг дала мегаргдар пхиъ-м хац сона... пхезза пхи ээар.

Цу дешаца топ техача санна кхоссаялийтар Забанта. Эхь-бехк дIадаьина тIайийрзар из мара. — ХIанз харцлув хьо. — Хьона баьбац Насе тийша боля. Сона баьб. Сай халара волчунга аз маьрел даьдаларе шортта дезал а болаш, ираз а долаш яхаргьяр. Сона хIана а эш мар, кхийттарий хьо? Ехха йоладар Забанта. Цуй сахарах миатакъа къоастaлуш хьахезар шортa чубахд вагIача Нйдига:

— Iа хIаьилгаш а телаш, тха маIарга яхача цун къамаргаш ца Iайда со я бехне-м. Iехайир со цу къадеинача жино.

ДIа-хьа кхы йист ца хулаш цхьа ха яьккхар шинне а. Шорттига елхаш, уйлангахьа яха гIийло аьлар цо: — Са дар-м дIададьинадар, сона дукхагIа хIанз дагавоаллар сай воI ва. Да тIаволаш санна хилац гIулакх из дIаваьлча. Юрта молла ва яхаш, цхьа хIама ма хетий хьох наха. Хье дийна волаш саг йоалае хьай воIа, дех аз хьогара.

Корта чубаха ваьгIа Нйдиг-молла тьалхьежар из цо аьлча. Хьалха санна дорхвенна вацар из хIанз. Цо хIанз мара бокъонца кхетадацар ше гIалат волга. Цхьабакъда, цхьаьне а кара дац дIаяха ха юхасрие. ХIапэчул тIехьагIа сесаго шийга мел яхар ца дича ше варг ца хилар кхетадора цо. Цун дего лацар сел хьаккаштa, шийн юхь ца еш, сесаг духьала ялар.

— Корта бIаьха, хьаькъал лоаца, яха кица хозахета даькхадаш халкъо. — юха йист хилар из сесагага. — Хьай цIа леладича кхы хьогара эшаш хIама дац. ДIахо дар айса леладергда аз. Сай воI ца гуш, цун гIайгIа ца еш а вагIац со. Хьа воI меттаза волга хов укх ерригача юрта. Со молла вар яхаш, малав хьона тахан цунга саг яла кийчесна вагIар. Мегаргбарех саг вац. ХIаьта цхьа моллагIча цIенца гаргало па е, иштта дIалелийтаргва аз сай воI. Из сога дIа ца алийтача Iанзар хьо.

Забантий юхь сийрдаьлар.

— Аз лехай вайна саг!— аьлар цо гIадъяна цхьа йоккха къайле ше гучаьккхача санна. — Из аз сайна хьатIадац. Даьра я ваднйча цIен тIара дика йоI-м.

Сесаго делар малий ца ховш цецваьлар Нйдиг-молла. Юртара саг вIалла хила йиш мичай из, хIаьта кхьча юртара хила еза-их, — уйла йора цо дагахьа. Тlаккха а вовзийта ма везий наха воI. Фу деш ва, мала деш ва из салий ахкар. Юха а тIавийрзар из сесага:

— Малав аргда Iа хьай воI? Профессор ва, институт дехха ва, договорах ухаш ва?! Кулга оамалца юстар цо шийн сесаг.

— Кхьметтел бежага валла а хоргдолаш мичав из! Са кач йолле йоалл хьо из, къьха саг?!

— Наха шоай берех оалар арга-их аз а, — шорттига йистхилар Забанта. — Аз ца хоастанча, хьана хоастаергва из. Хьох а ма йоахарий со еха ихараша:

— Торгови техникум яккха а ва, ресторана завсклад а ва, Iалаьмате дукха хIама йоаккхача а ва, яхаш. ХIаьта цу хана хье мала вар хьона хьайна ма хой! Ресторана чура дийнахьа а бийсан а хьо ара ца воаландаь, тха бараштa а бакъхийтар хьо цига балха ва, аьлча. Хьо-м, хьо-м бокъонца вола алкоголик ма варий, со йоалаь ецаре. Хьа къаракъаш да хьона са кIаьнках дахараш-м.

— ХIанз фу дувц Iе, сесаг! — Вира хьов биаб Iа? Даьла кхел ма йий из. Iа яхар бакъ даларе-м дукха нах хургбар меттаза.

— Даьла кхел яц! — сацаьр Забанта. — Iа мийнна къаракъаш да.

— Ай, малав из яхар, жожагIата хьо яхарг, фуд Iа дувцар?

— Со яц из дувцар, къарлацар Забанта, — лораш ба, лораш! Хезарий хьона? Шоаш мел даь во хIама даллa дIа тIа ма дехкий ахкар-м. Иштта а дика васав из йоах цар-м!

— Царна сенах хов из, аз къаракъаш мийинад е дохьаж мийинад? — Геттара эгIазвахар Нйдиг-молла.

— Вай кIаьнк а вйша лорашка яхаяр со. — Из меттаза хилар аз хьоахадича соьга хаьттар лоро, кIаьнка да е даьда тIехдаьккха молаш хиннавий? ДIа па аьлча йоаларий со, цар дарбанга дог доахаш со хилча!

— Дика сий доакх Iа са, йолле хIанз радиола кхайкаве со, къахетам бергба хьона. Хьи-й, гоавар я!, са йиш хилча, кхалсаг мел йолчун къамаргаш а Iайда са дIадохийтаргдар аа, — корзагIвальлар Нйдиг-молла.

— Дика болх ба-кх хьа нара кхы хIама доацаш. Хьай воIага хьажа ца могача хьона фу дулургдар? — тIехтоха гIертар Забанта.

— Хьай воIа зоахалоа хьоаду Iа, е дац? Сага хIама ца хойгаш чакхдоакхаргдар вай из...

8 ДЕКАБРЬ

I ПРОГРАММА

9.00 — «Ха».
9.30 — Iуйранара гимнастика.
10.05 — «Массарел дезагIа» яха историко - публицистически киноэпопея. «Маьлара хьалхара ди». 1-ра фильм.
11.05 — С. Прокофьев. 8-гIа соната. ДIалоакх РСФСР заслуженни артиста В. Крайнева.
11.35 — «Къонабарий адресаш».
12.35 — «Кердадараш».
13.30 — «Кердадараш».
15.00 — Мехка телевизионни студей документальни фильмий программа.
16.45 — А. Фадеев ваь 80 шу дизарга. «Фадеев. Гражданин. Коммунист».
17.35 — «Гучаьхача гамзай дорагIа». Сибаре кагирхошех а гучаьхача къайлейх а дола дукхасерийни документальни фильм. 3—4 серех.
18.30 — «ДIалоакх Деманиде Тимофейс». Фильм-концерт.
19.00 — «Заря Востока» яхача газета приз хьахарах бурганах лоьзара дунен хьалхьиштa кхьара турнир. МаIанах. СССР-а сборни — Венгре сборни. 2 тайм. Тбилисера передача.
19.30 — «Сакъердаме моттиги».
19.45 — «Тахан дунен тIа».
20.00 — Къайле йоаце фильмаш. «Пхина мала авторитета».
20.30 — Башкире халкъа халкъа Пачахьалкхен ансамбла концерт.
21.05 — ЦТ. Экрана тIа эггара хьалха «Массарел дезагIа» яха историко - публицистически киноэпопея. «Хинал хьалхабуьлараш». 2 фильм.
22.00 — «Ха».
22.35 — Фестивалаш... Конкурсаш... Концерташ...
23.40 — «Тахан дунен тIа».

II ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
8.45 — Телевизионни документальни фильм.
10.05 — 13.10 — 17.30 — «Шахматни школа».
10.35 — Природоведени. 3 класс.
10.55 — ПТУ дешархошта. Слитотически научукаш.
11.25 — Телевизионни документальни фильм.
12.05 — 17.00 — Французский мотт. Мотта Iомабу. 2-гIа шу.
12.40 — 13.40 — Советски вочаьлакхенца бокъонеш ларда.
14.10 — «Цхьан актера театр». Яхонтов Владимир.
15.10 — Эрпан — хьехархочо. Физика. 7 класс.
15.40 — История. 6 класс.
16.10 — А. С. Пушкин. «Медный всадник».
16.55 — «Дунен халкъашта юкъера хьаа» (нохчий меттала).
18.20 — Киножурнал.
18.30 — «Нохч - ГIалгIайчен гIоила».
18.50 — «Ахархочун дезале лаьрхIа вIа». Документальни фильм.
19.10 — «ДикагIа пайда эца хьайбай боахама тороних». Рейд (нохчий меттала).
19.25 — «Ялат хьалхоала». Документальни фильм.
20.45 — «Бийса дикаьла хийла шун, бераш!».
21.00 — «Советски Союза гIулакх дем ва!».
22.00 — «Ха».
22.35 — «Iазахмача гIонаранча». Художественни фильм.

9 ДЕКАБРЬ

I ПРОГРАММА

9.00 — «Ха».
9.40 — Iуйранара гимнастика.
10.05 — «Массарел дезагIа» яха историко - публицистически киноэпопея. «Хинал хьалхабуьлараш» яха 2-гIа фильм.
11.00 — П. Чайковский. «Ромео и Джульетта» яха увертюра-фантази.
11.20 — «Кинокъбарий клуб».
12.20 — «Кердадараш».
15.30 — «Кердадараш».
15.50 — «Тулах дола дувцар». Телевизионни документальни фильм.
16.40 — «Игоиинский Станиславe дIалоенх».
17.05 — «Къамаьча лорд дезинин». Эрсий хирург а общественни деятель а хиннача Н. И. Пирогова вахарах балхах дола документальни фильм.
17.15 — «Горизонт». «Папа, мама, сох — спортивни ловзар».
18.15 — «Эрсий къамаьл».
18.45 — «Мичад мо, зурманаш!».
19.15 — Экономика ишш бем хила еза. «Мехка ваталал моттигашна бурув деттара балхий опытаца».
19.30 — «ХIара сурта тIа — малх».
19.45 — «Тахан дунен тIа».
20.00 — «Юхерен гаьнарен видо».
21.00 — Экрана тIа хьалха. «Массарел дезагIа» яха историко-публицистически киноэпопея. КхоалагIа фильм. «Хала кха» яха.
22.00 — «Ха».
22.35 — «Московские новости» газета приз яккхара фигурни котсалозаш хьахарах йола Дунен хьалхьиштa юкъера кхь. Шийшш кхьан зоахадалая. Лоакха программа.
23.15 — «Тахан дунен тIа».
23.30 — Н. А. Некрасов ваь 160 шу дизарга. «Эрсий хаьлкха» яха поэма.

II ПРОГРАММА

8.00 — «Ха».
9.45 — «Тайна Дон» яхача романа мугIара тIехьа. Iилман-популярни фильм.
10.05 — 18.30 — «Вай беш».
10.35 — 11.35 — Сага анатоми, физиологи, гигиена. 8 класс.
11.05 — 16.00 — ПТУ дешархошта. Эстетически кхевар. Къахьегаме йола эстетика.
12.05 — 17.00 — Немецки мотт. Iомабара 2-гIа шу.
12.40 — 13.40 — Юкъара биологи. 9 класс.
13.10 — 17.30 — «Школни хьалдаьш».
14.10 — Лев Толстой ва.
16.10 — «Заман дезавий-те мола».
16.00 — Нохч - ГIалгIайчен автономе 60 шу дизарга Нохч-ГIалгIайчен шийн аьламагIа Россеца вIашагIваьнна 200 шу дизарга. «Сийлен доттагIалла ишь».
18.25 — Кинохроника.
18.35 — «Нохч - ГIалгIайчен гIоила».
18.55 — Гудермесски подрядни коллектива республика шадараш вIашагIтехкар.
19.25 — «Технически информаци эффект хилар».
19.40 — «ДоттагIал». Киножурнал.
20.00 — «Дунен халкъашта юкъера панорама».
20.45 — «Бийса дикаьла хийла шун, бераш!».
21.00 — «Из юрта а дуьне а». Изобретательни конкурс.
21.45 — «Каунас музыкальни».
22.00 — «Ха».
22.35 — «Шивлухь-Шавлаб». Художественни фильм.

8 ДЕКАБРЬ

6.30 — «Юртара Iуйранаш» (эрсий меттала).
6.50 — Передачай программа (эрсий, гIалгIай меттала).
7.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор.
7.23 — «Сердало» газета обзор.
8.20 — Бексултанов Iумара шуэна (гIалгIай меттала).
8.45 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (нохчий меттала).
9.25 — «Пятилетка гвардейцаш». Корреспонденци (нохчий меттала).
9.40 — КПСС экономически политика йола Iилмана лардаш (эрсий меттала).
9.55 — Музыкальни антракт.
12.13 — «Тхога хаду» яха радиовыпуск (гIалгIай меттала).
12.30 — «Къона замано» (гIалгIай меттала).
18.15 — Передачай программа. Хоттамаш бола хоам (эрсий меттала).
18.18 — «Юрта боахама къахьегархошта дола концерт» (гIалгIай меттала).
19.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).
19.30 — Хоамаш.

УКВ

19.00 — «Гулхеш Юрета вIашагIкхетар». Концерт (эрсий меттала).
19.40 — «Хаьаь дахакъеш». Передача (гIалгIай меттала).
20.07 — «Мехкарий иллеш». Концерт (нохчий меттала).
20.15 — «СалаIара минуташ». Юмористически дувцараш (нохчий меттала).
20.35 — «Ш. Рашидова стихаш дешаца дала пласи». Концерт (нохчий меттала).
21.14 — Н. Речменский. ГIалгIай халкъа темагIа йола увертюра.
21.22 — Сайранара вIашагIкхетараш. Концерт (нохчий меттала).

9 ДЕКАБРЬ

6.30 — Нохч - ГIалгIайча шийн аьламагIа Россеца вIашагIваьнна 200 шу дизарга. «Массаза цхьана» (эрсий меттала).
6.45 — Хоамаш.
6.50 — Передачай программа (эрсий, нохчий меттала).
7.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
7.23 — «Ленинан некъ» газета обзор.
8.20 — Лирически иллеш (нохчий меттала).
12.15 — Вахкхийчарна берех, «Iаьнни бераш». Беседа (нохчий меттала).
12.30 — «Микрофонаца Грозне гIалла». Радиовыпуск (эрсий меттала).
16.15 — «Кагирхой вахар» (нохчий меттала).
17.00 — Передачай программа. Хоттамаш бола хоам (эрсий меттала).
17.01 — «Халкъа тIахьешам белх бем ба» (гIалгIай меттала).
17.20 — «Вахара хьисап — советски» (эрсий меттала).
17.40 — Музыкальни антракт.
17.45 — «Опыт маьхаха а дIадаржарна». Корреспонденци (нохчий меттала).
19.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).
19.30 — Хоамаш.

УКВ

19.00 — «Гармошка» яхача ансамбла концерт (эрсий меттала).
19.30 — «Со жожагIатте хилира». А. Ведзижева юмористически дувцар (гIалгIай меттала).
19.50 — «Сайранара вIашагIкхетараш». Концерт (нохчий меттала).
20.35 — «Сайранара ашараш». Концерт (эрсий меттала).
21.04 — С. Дмиаев. Соната.
21.22 — Нохч-ГIалгIай музыка концерт.

Тахан республике гIоллен Грознен хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 2—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 1—6, Грозне 4—6 градус йIовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана 0—5, дийнахьа +3+8 градус йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителa — 2-85-07; бехктоахама секретара — 9-24-00; отделаш: партийни вахара — 9-24-04; промышленностех транспортех 9-24-01; юрта боахама — 9-24-06; культура — 9-24-05; кийсакий — 9-24-07; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря 9-24-00; отделов: партийной жизни — 9-24-04; промышленности и транспорта — 9-24-01; сельского хозяйства — 9-24-06; культуры — 9-24-05; писем — 9-24-07; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарей, ереи, шоаттен деноашка